

A transzcendentális tapasztalat jelei a kínai buddhizmusban

Hucker Ádám
2020. január
A Tanulmányozás és Elmélkedés Parkja, Mikebuda

Összefoglaló

Jelen tanulmány célja, hogy példákat mutasson be olyan, a kínai buddhizmushoz köthető jelekre, amelyek transzcendentális tapasztalatokhoz kapcsolódhatnak. A példák a Kínában és Nepálban tett utazásaim során szerzett személyes tapasztalatokra épülnek és a tapasztalat különböző területeihez kapcsolódhatnak: a tapasztalat megszerzésének célja, annak eszközei, elérésének lépései, a tapasztalat megszerzése során átélt állapotok jellemzői, a tapasztalat eléréséhez, illetve a tapasztalat eredményeképpen előálló viselkedési, etikai szabályok.

A megértés elősegítése érdekében a tanulmány röviden bemutatja a buddhizmust és annak fő ágait. A buddhizmus rendkívül sokszínű jelenség, számtalan áramlat, iskola alapozza tanítását Buddha alakjára, ezek különféle módokon közelítik meg a transzcendentális tapasztalatot. A tanulmány elsősorban a mahájána irányzattal foglalkozik, mivel ez a buddhizmus Kínában leginkább jelen levő formája. Személyes interjúkra kevés lehetőségem volt, így a nem mindennapi tapasztalatokhoz a szent iratok, a szent terek és a szent lényeken keresztül próbáltam közelebb kerülni. Kínában a 70-es évek vallásüldözése után újra lehetőség van a buddhizmus gyakorlására, számos templomot felújítottak, újjáépítettek. Utazásaim alatt a vallási élet különböző mélységű megnyilvánulásaival találkoztam: egyes templomokban jó hangulatú közösséget, gyakorlókat találtam, más templomok inkább turisztikai, kulturális központokként működtek, illetve találtam elhanyagolt, elhagyott templomokat is.

A buddhizmus alapvető célként a szenvedéstől való megszabadulást tűzi ki. Ennek egyik megfogalmazása, hogy a gyakorló a vágyak, a negatív tendenciák legyőzésével éri el az „Ellobbanást”, a Nirvánát. Ez a fajta megszabadulás Kínában a szemlélődésben vagy meditációban elmerülő, nyugalmat és vágytalanságot árasztó Történeti Buddha szobrokban látható. A Kínában is jellemző mahájána tanokban a megszabadulás nemcsak a vágy hiánya, hanem egy örömmel teli állapot, „mennyország”, amelynek középpontjában fénylő, végtelen Buddha vagy Buddhák állnak. Ezek a tapasztalatok jelennek meg a mandalák, a Buddha-földek, az Öt Irány Buddhái és a múlt és eljövendő idő Buddháinak ábrázolásaiban. A mahájánában a gyakorló együttérzésétől hajtva másokat is segít a megszabadulásban, ez a hozzáállás a mozgalmasabb, az életben aktív szerepet játszó (másokat segítő, tanító, gyógyító, csodát tevő) bódhiszattva ábrázolásokban érhető tetten.

A buddhizmus tanítói sokszor próbáltak egy szisztematikus utat kidolgozni a transzcendentális tapasztalatok és a cél elérése érdekében. Óriási irodalom foglalkozik Kínában is a „bölcsség” elérésével, a valóság és a tudati működés vizsgálatával, a tudati korlátok megszüntetésének módjával. Ezek közül különösen a Középút, a Csak-tudat és a buddha-természet tanok érdekesek, amik Kínában is nagy szerepet kaptak a történelem folyamán. Egyes szövegek részletesen leírják a meditációs tapasztalat elérésének lépéseit és a tapasztalat megszerzése során átélt átmeneti állapotok jellemzőit. Kínában a templomok kialakítása tükrözi például a tapasztalat elérésének folyamatát: az udvarok és épületek a különböző állapotokat, míg a kapuk az állapotokat elválasztó „küszöböket” jelképezhetik.

A buddhizmus legfontosabb eszközei az egyéni meditációk és emellett a mahájánában a közös szertartások. A kínai templomok fontos részei a közös szertartások végrehajtására szolgáló épületek. A közös szertartások szövegek recitálását és esetenként leborulásokat tartalmaznak, amiket ritmikus zene kísér. Kínában jelentős szerepe van különböző szövegek, így különösen a Szív Szútra és az Amitófót (Amitábhát) vagy más isteneket dicsőítő mondatok recitálásának.

Az iratok meghatározzák, hogy egy gyakorlónak milyen viselkedést kell tanúsítania a tapasztalat megszerzéséhez, illetve milyen etikai szabályok kialakulása jelzi, hogy valóban megtörtént a tapasztalat. A Nemes Nyolcrétű Ösvény a nyolc küllővel rendelkező kerék gyakori ábrázolásában érhető tetten. Az együttérzés, a bölcsség és a hat tökéletes erény gyakorlatilag minden templomban megjelenik Kuanjin, Vensu (Mandzsusri) és Puhszien (Szamanthabhadra) alakjában.

Tartalomjegyzék

Összefoglaló.....	2
Előzetes információk, összefüggések.....	4
A tanulmányozás módszere, előfeltételezések.....	4
A Szellemi Diszciplína.....	5
Módszertani megjegyzések.....	6
A buddhista tanítások általános jellemzői.....	6
A gyakorlás célja.....	9
A gyakorlás eszközei.....	11
A valóság keresése: érzékelt világ, tudat, tudatállapotok.....	13
Viselkedési szabályok, etika.....	16
Mesterek és istenek.....	17
A transzcendentális tapasztalat a kínai buddhizmusban.....	20
Buddhizmus a mai Kínában.....	20
Buddhista tanítási iskolák Kínában.....	21
Buddhista szentiratok Kínában.....	25
Szent terek és szent lények.....	27
A templomok felépítése.....	29
Szent lények.....	31
Védelem az ártó hatások ellen.....	31
Múlt, jelen, jövő.....	32
Jó cselekedetek, erények.....	34
A transzcendentális tapasztalat.....	37
Záró gondolatok.....	39
Bibliográfia.....	40
<i>Idézett művek</i>	40
Felhasznált művek.....	41

Előzetes információk, összefüggések

A tanulmányozás módszere, előfeltételezések

Ez a tanulmány összefoglalása annak a 2015 és 2019 között folytatott kutatómunkának, ami a buddhizmusra és különösen annak kínai megjelenési formáira irányult. A kutatás buddhista szövegek és tudományos munkák tanulmányozására, valamint a Kínában és Nepálban 2015 és 2018 között tett utazásaim során szerzett tapasztalatokra épül. A kutatást elsősorban egy argentin író és gondolkodó, Silo (1938-2010) művei és az általa létrehozott közösségek inspirálták.

A tanulmány során a transzcendentális tapasztalatok, illetve ezen tapasztalatok felé vezető út nyomait kerestem.¹ Transzcendentális tapasztalat alatt olyan nem mindennapi tapasztalatokat értek, amelyek „döntő” jellegűek, azaz képesek egy mély változást okozni egy adott emberben. Az ideális transzcendentális tapasztalat egy „rendezett”, „irányított”, megismételhető jelenség, a tapasztalatot a „törvényeinek” pontos megértése egészíti ki.

A tapasztalatra utalásokból, jelekből, „lefordításokból” következtethetünk. A jelek és a tapasztalat közötti kapcsolat felfedezése erősen szubjektív, a következtető nézőpontjától függ: az általam választott nézőpont mellett kereshetnénk utalásokat például a belső energia megváltozott (magasabb) szintjéről, az anyagokkal való magas szintű rezonanciáról. Jelen kutatás során a Silo által kidolgozott „Szellemi Diszciplínát” vettem alapul, amelyet röviden bemutatok a következő fejezetben. A tanulmányozás során az alábbiakra vonatkozó utalásokat kerestem:

- a szenvedés megtapasztalása, a szenvedés legyőzésének céljából egy átalakulási folyamat elindítása,
- a meditáció, mint az átalakulás eszköze,
- az átalakulás, mint lépések sorozata,
- a tudat meghatározása, elemei, működése, állapotai, szintjei,
- a tudat meghatározottságainak, az általa teremtetett korlátoknak, feltételeknek a felismerése,
- az üresség és a magány, ezek képzeiteinek (nihilizmus, szolipszizmus) megtapasztalása,
- az üresség és a magány meghaladása, a tudatok közötti kommunikáció lehetőségének és a nem-kettősség (non-dualitás) megtapasztalása,
- a gyakorlatok során megtapasztalt állapotok: a kétség felmerülése a mindennapi jelenségek valóságával kapcsolatban; a bizonyosság a tudat aktív természetében, a nem-kettősségben, az egységben; az együttérzésnek, az erőszakmentességnek mint erkölcsi hozzáállásnak a kialakulása.

1 A buddhizmusról szóló nyugati irodalom ritkán tekint a buddhizmusra a transzcendentális tapasztalat szemszögéből. A buddhizmusra sokszor úgy tekintenek, mint társadalmi irányzatra, ekkor többek között azt vizsgálják, hogyan kapcsolódik, hogyan áll kölcsönhatásban az adott történelmi pillanat társadalmi folyamataival: például hogyan kapcsolódik a politikához, milyen szerepet tölt be a gazdasági életben, az oktatásban, milyen etikai elveket vall a társadalmi viselkedéssel kapcsolatban. A vizsgálódásnak ebben az esetben számos célja, témája van, függően a tanulmányozóban felmerült kérdésektől: vizsgálódhat különböző időtávokban, különböző földrajzi területekre vagy társadalmi témákra fókuszálhat, stb. Sokszor tanulmányozzák a vallások fizikai megjelenési formáit: így például az általuk létrehozott intézményrendszert (például kolostorokat), az adott vallás szerveződését, vagy hogy hogyan inspirálta a különböző művészi ágakat, illetve hogy az érdeklődésének témái hogyan jelennek meg az egyes művészi ágakban.

A tanulmányozás során olyan tapasztalatokhoz próbáltam közelebb kerülni, amik a buddhista valláson keresztül fejeződnek ki. Buddhizmus alatt mindazon szellemi, társadalmi vagy művészi áramlatok összességét értem, amelyek Buddhára hivatkoznak, mint forrásra, illetve mint transzcendentális alapra. Az utazások alatt a transzcendentális tapasztalatokra való utalásokat kerestem

- a tapasztalatot átélő emberek személyes beszámolóiban,
- a tapasztalatokat leíró szövegekben, írásokban (szentiratok),
- a tapasztalatok megszerzésének fizikai helyeiben (templomok, zarándokhelyek),
- a célt és a különböző tudatállapotokat megtestesítő lényekben és spirituális helyekben (istenek, mennyországok, poklok, stb.),
- a tapasztalatokhoz vezető gyakorlatokban (szertartások, azok kellékei, a vizualizációs gyakorlatok képei, az azokhoz kapcsolódó testhelyzetek),
- a tapasztalatokat rögzítő, a később átélést segítő kegytárgyakban (szobrok, kegytárgyak, talizmánok, amulettek, stb.),
- az erkölcsi, etikai szabályokban (szerzetesi szabályzatok, világi hívők erkölcsi szabályai).

A személyes interjúkat nagyon nehezítette a közvetítő nyelv hiánya (a kínai emberek nagy része nem vagy csak kevéssé beszél angolul) és az eltérő kulturális háttér, így a kutatás során ezekre nem tudtam építeni. A tanulmányozás során a nem mindennapi tapasztalatokhoz a szentiratok, a szent terek és a szent lényeken keresztül sikerült közelebb kerülni.

Ez a tanulmány a fentieknek megfelelően nem törekszik teljességre, inkább kiindulópontként szolgálhat a további kutatásokhoz. A tanulmány bemutatja a Kínában legnépszerűbb buddhista iratokat, a buddhista templomok felépítését és a Kínában gyakran ábrázolt isteneket, azok ábrázolásait.

A Szellemi Diszciplína

A négy Diszciplínát egy argentin író, gondolkodó, Silo (1938-2010) dolgozta ki. A Diszciplínák a belső átalakulás útjai, amelyeknek célja, hogy a gyakorló transzcendentális tapasztalatokban részesüljön. Négy utat, így négy Diszciplínát dolgozott ki attól függően, hogy a belső átalakulás során mit használ fel a gyakorló a „Mély” elérésére: az anyagi tárgyakat alkalmazó Anyag Diszciplína, a pszichofizikai energiát felhasználó Energetikai Diszciplína, a szellemi tárgyakkal foglalkozó Szellemi Diszciplína és a szellemi formákkal dolgozó Forma Diszciplína. A diszciplínák úgynevezett „rutingyakorlatokkal” dolgoznak, melyeket a folyamat minden lépésében addig kell ismételni, amíg az alany el nem éri a jelzett érzetet. A folyamat 12 lépésből áll, amelyek három harmadba rendeződnek. Minden lépésnek van egy elnevezése, amely a keresett érzetet hivatott körülírni, az egyes harmadok jelentős szakaszváltást jeleznek.

A Szellemi Diszciplína lényege annak a szabadságnak a keresése, ami lehetővé teszi a gyakorló számára, hogy megszabaduljon saját tudatának meghatározottságától és feltételeitől, és ezeket meghaladva egyetemes struktúrákhoz jusson el. A nyugati tudományok közül a pszichológia és a filozófia – azon belül különösen a fenomenológia – területei közelítik meg a Szellemi Diszciplína témáit. A Szellemi Diszciplína elődjének tekinti a buddhizmust, a kapcsolatukkal több tanulmány is foglalkozott már (ezeket lásd részletesen a bibliográfiában).

Módszertani megjegyzések

A kínai, a szanszkrit és a páli szavak latin ábécé betűivel való átírása és egységes fordítása még mindig sok problémát jelent, a nemzetközi és különösen a magyar átírási és fordítási gyakorlat a történelem folyamán is változott és még jelenleg is sokszor következtelen. Jelen tanulmányban a kínai szavak magyaros átírását használjuk, a legfontosabb helyeken a tradicionális kínai írásjeleket is megjelenítve. Ahol ez értelmezhető, a kínai kifejezések mellett azok szanszkrit megfelelőit is megemlíjük, mivel azok használata elterjedtebb a nyugati és így a magyar tudományos és vallásos irodalomban. A théravádához kapcsolódó kifejezéseknél – tekintve hogy a théraváda alapműve, a Hármaskosár eredetileg páli nyelven íródott – a páli kifejezést adjuk meg zárójelben.

Nehézséget okoz, hogy „Kína” területe többször és jelentősen változott a történelem folyamán. Ahol másként nem jelezzük, jelen tanulmányban „Kína” alatt a történelmi Kínát értjük, ami nem tartalmazza Tibetet és Kelet-Turkesztánt (ezen utóbbi körülbelül a mai Kína Hszincsiang-Ujgur Autonóm Területét alkotja). Ahol ez szükséges, a Kínai Népköztársaság területére a „mai Kína” elnevezéssel hivatkozunk.

A továbbiakban a tanulmány elején a megértést elősegítendő áttekintést adok általában a buddhizmusról, a buddhista tanításokról. A tanulmányban szereplő képek illusztrálják a 2500 éve fejlődő buddhizmus jelen történelmi pillanatban fennmaradt, esetleg működő, fejlődő formáit.

A buddhista tanítások általános jellemzői

A buddhizmus – mint ahogy a többi vallás sem – egyáltalán nem tekinthető egységes szellemi áramlatnak, közel 2500 éves történelme során számtalan – adott esetben akár egymásnak ellentmondó – értelmezése született Buddha tanításainak. Ennek megfelelően különböző iskolák alakultak ki, különböző tanítási ágakat különböztethetünk meg. A buddhizmuson belül a különböző irányzatok elkülönítésének szempontjai iskoláról iskolára, kutatóról kutatóra, illetve időről időre változnak. Úgy tűnik számomra, hogy a nyugati tudósok, de még néha a buddhisták maguk is nehezen birkóznak meg ennek a sokszínűségnek az integrálásával: sokszor a buddhizmus egy-egy irányzatának, iskolájának tanítására hivatkoznak úgy, mint „buddhista” tanításra.

A legelterjedtebb felosztás három nagy irányzatra osztja a tanításokat: a théraváda² (kb. „öregek útja”), a mahájána (kb. „nagy út”) és a vadzsrajána (kb. „gyémánt út”) ágakra.³

A théraváda iskolák napjainkban elsősorban Dél-kelet Ázsiában (Srí Lanka, Thaiföld, Burma, Laosz, Kambodzsa) működnek, ott ezek az irányzatok számítanak uralkodónak (innen ered a „Déli Buddhizmus” elnevezés). Kínában csak annak déli részén játszott, játszik jelentős szerepet.

² A jelen tanulmányban szándékosan nem használom a nyugati országokban általánosan elterjedt „hínájána” (kb. „kis út”) elnevezést, mivel eredetileg a másik nagy irányzat, a „mahájána” iskolák első tanítói használták a théravádára, lekicsinylő jelleggel.

³ Például egyes kutatók, tanítók a csan/zen buddhizmust külön ágnak tekintik, és nem a mahájána részének; a vadzsrajána irányzatot többen a mahájána ág részének tekintik.

A mahájána irányzat sokkal sokszínűbb és változatosabb mind gondolkodásban, mind gyakorlatokban, mind a művészi kifejeződésben, mint a théraváda. A mahájána különböző iskolái Ázsia gyakorlatilag minden részén megjelentek a történelem folyamán, a modern korban gyakorlatilag egyeduralkodó irányzat Kínában, Japánban és Koreában, és nagy szerepet kap a tibeti buddhizmusban is (ezért hívják Északi Buddhizmusnak is).

Mahájána istenek. Kuanghsziao templom, Kuangcsou, Kína.

A vadzsrajána (vagy más néven tantrájána) utat először Indiában, majd főleg Tibetben és Mongóliában gyakorolták. A történelem folyamán megjelent még Kínában és Japánban is, és az elmúlt évtizedekben Európában és Észak-Amerikában is.

Tibetben a buddhizmus a VIII. századtól terjedt el, ahol az őshonos sámánista kultuszok, a mahájána és a vadzsrajána együttesen egy egyedülálló irányzatot alakítottak ki. Ezt mi a továbbiakban a tanulmányban tibeti buddhizmusnak nevezzük (elterjedt még a lámaizmus

Tibeti jellegű sztúpa. Pejhaj park, Peking, Kína.

elnevezés is)⁴. A tibeti buddhizmus terjedt el a későbbiekben Mongóliában (ideértve a mai Kína területéhez tartozó Belső-Mongóliát) és Nepálban. A tibeti buddhizmus az 1960-as évektől elterjedt és nagy hatást gyakorol a nyugati világra is: számtalan, a tibeti buddhista tanításokon alapuló közösség alakult meg az Egyesült Államokban és Európában. A tibeti buddhizmus legismertebb szellemi vezetője, a Dalai Láma 1989-ben Nobel-békedíjat kapott.

A buddhizmus különböző ágai között voltak és vannak értelmezési konfliktusok, de általában nem elutasítással fordulnak egymás felé. A théraváda tanítók nem tartják Buddha eredeti tanításának a mahájána szútrákat és a tantrikus szövegeket. A mahájána bevallottan használ théraváda gyakorlatokat, azokat alapnak tekinti, céljuk

nem a théraváda legyőzése, hanem a théraváda általuk vélt hiányosságainak meghaladása. A mahájána és a vadzsrajána gyakorlók és tanítók is szentnek, alapvető forrásnak tartják a Hármaskosarat, és a gyakorlataik szerves részei a szemlélődő és elmélyülő jellegű meditációk.

⁴ Sokan a vadzsrajánát és a tibeti buddhizmust szinonimaként használják, azonban ez nem feltétlenül jól írja le a tibeti buddhizmust. Tibetben nemcsak vadzsrajána („tantrájána”, tantra út), hanem mahájána („szútrájána”, azaz az írások útja) tanítók is működnek, általában egy kolostorban együtt.

A Dalai Láma így fogalmaz a tibeti buddhizmussal kapcsolatban:

„[...] láthatjuk, hogy a buddhizmusnak az a formája, amely Tibetben virágzott, a buddhizmus egy átfogó formája, amely magában foglalja a théraváda, a mahájána és a vadzsrajána alapvető tanításait. Fontos megértenünk, hogy a théraváda hagyomány lényegi tanításai, a páli szent szövegek az alapjai Buddha tanításainak. Ezekkel a tanokkal kezdve felhasználhatjuk azokat a belátásokat, amelyeket a szanszkrit mahájána hagyomány részletes magyarázatai tartalmaznak. Végül, ha a vadzsrajána gyakorlatok technikáit és perspektíváit használjuk, az tovább erősíti megértésünket. De alapozás nélkül, ahogy a páli hagyomány mag-tanításaiban fellelhető, egyszerűen értelmetlen magunkat a mahájána követőjének nevezni.

Ha valakiben már mélyebb megértés van a különféle szent szövegekről és magyarázataikról, nem táplál magában többé olyan téves nézetet, hogy a nagy szekér (mahájána) és a kis szekér (hinajána) között konfliktus van.”⁵

Miután tisztáztuk a tanítási ágak főbb jellemzőit, a továbbiakban általánosan bemutatjuk a buddhizmust. A bemutatás során a transzcendentális tapasztalatokhoz kapcsolódó témákra koncentrálnunk: a tapasztalatokhoz vezető gyakorlás célja és eszközei, a valóság megtapasztalásának keresése, etikai szabályok, a példaként, iránymutatásként szolgáló mesterek és istenek.

⁵ Öszentsége a Dalai Láma. *A Dalai Láma Szív Szútra Tanítása*. 54-55. oldal

A gyakorlás célja

A buddhista gyakorlók alapvető célja általában a szenvedés megszüntetése. Buddha ezzel kapcsolatos tanítását a Négy Nemes Igazság foglalja össze. E szerint szükséges felismerni az emberi szenvedés létét, a szenvedés okát, a szenvedés megszüntetésének szükségességét és felismerni a szenvedés megszüntetéséhez vezető utat:

"Buddha szól:

[...]

És ez a szenvedés nemes igazsága, szerzetesek: a születés is szenvedés, az öregség is szenvedés, a betegség is szenvedés, a halál is szenvedés, kötve lenni ahhoz, akit nem szeretünk, az is szenvedés, elveszíteni azt, akit szeretünk, az is szenvedés, ha a kívánság nem teljesül, az is szenvedés; röviden: minden, ami a léthez köt, szenvedés.

És ez a szenvedés okának nemes igazsága, szerzetesek: az ok a Szomj [vágy], amely újjászületéshez vezet, élvezet és szenvedély kíséri, örömet talál különböző dolgokban. Ez [a szomj] a következő: gyönyörök szomja, lét szomja, birtok szomja.

És ez a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága, szerzetesek: a szomjnak teljes vágytalanság révén történő megszüntetése, elvetése, feladása, elhagyása, elutasítása.

És ez a szenvedés megszüntetéséhez vezető út nemes igazsága, szerzetesek: ez a nemes nyolcágú ösvény, úgymint ez: helyes nézetek, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes viselkedés, helyes életmód, helyes törekvés, helyes gondolkodás, helyes elmélyedés."⁶

Buddha tanít (dombormű). Csingan templom, Shanghaj, Kína.

Minden irányzat gyakorlóit töreksenek a vágyak megszüntetésére, a kötődések, állandó újjászületések birodalmából (*szamszára*) a minden kötődéstől mentes, szabad állapot, az Ellobbanás (páliul *Nibbána*, szanszkritul *Nirvána*) felé.

A mahájána tanítások emellett sokszor rendkívül színes képekkel írják le a célnak tekintett állapotot, hasonlóan a Paradicsom vagy a Kánaán leírásához. Ezek az úgynevezett „Tiszta Földek”. Amitábha tiszta földjéről, Szúkhavátiról így írnak:

„1. Így hallottam. [...]

2. Akkor Buddha így szólt a tiszteletreméltó Sáríputrához: Innen százezer Buddha-földre nyugatra, létezik egy Tiszta Föld (Sukhavati) nevű világ. Azon a földön tartózkodik egy buddha - Amitájusz aki épp a törvényt tanítja. Sáríputra miért hívják azt a földet Tiszta földnek? Az élőlények azon a földön nem szenvednek, csak a gyönyörben részesülnek. Ezért nevezik Tiszta Földnek.

3. Továbbá Sáríputra, A tiszta Földet hét sor mellvéd, hét sor finom háló, hét faszor veszi körbe, zárja el és ezek mind a négy drágakőből állnak. Ezért nevezik ezt a világot Tiszta Földnek.

4. Továbbá Sáríputra, a Tiszta földön tavak vannak a hét drágakőből, melyek vizét a nyolc érdem tulajdonságai töltik fel. A tavak alja arany főveny, és a négy oldalukon a lépcsők aranyból, ezüstből, berillből, és kristályból vannak. A földön emelvények és karzatok állnak, melyeket arany, ezüst, berill, kristály, fehér korall, vörös gyöngy, és gyémánt díszít. A lótuszvirágok a tavakban nagyok akár a szekérkerék. A kék kék fénnel ragyognak, a sárgák sárga fénnel ragyognak, a pirosak piros fénnel ragyognak, a fehérek fehér fénnel ragyognak, mind tökéletes és tiszta illatú. Sáríputra a Tiszta Föld ilyen jó minőségekkel ékesített.

5. Továbbá Sáríputra, azon a Buddha-földön a mennyei hangszerek folyamatosan zengnek, arany borítja a földet. Minden éjjel és nappal hatszor Mandárava virágok záporoznak. Derűs reggeleken, annak a földnek lakói tányérjukat megtöltik csodálatos virágokkal, és elmennek felajánlást tenni a többi birodalom százezer Buddhájának. Mikor eljön az étkezés ideje, visszatérnek saját hazájukba, majd az étkezés után sétálnak. Sáríputra a Tiszta Föld ilyen jó minőségekkel ékesített. [...]”⁷

A Lankavatara Szútrában láthatunk egy példát a megvilágosodott állapot sokszínű leírására:

„Lanká ura akkor rögtön felébredt tünődéséből, változást érzett az elméjében és rádöbrent, hogy a világ nem más, mint a saját tudata: ott találta magát a megnevelkedés birodalmában, múltjának tettei jó cselekedetekre ösztönözték, megszerezte a minden szöveg megértésének a bölcsességét, képességet szerzett arra, hogy a dolgokat olyannak lássa, amilyenek azok valójában, nem függött többé másoktól, saját bölcsességével kiválóan volt képes szemlélni a dolgokat, belátást nyert arra, ami csapongó értelmén túl volt, nem függött többé másoktól, a gyakorlás nagy jogijává vált, képes volt magát minden kiváló formában megjelentetni, teljesen magáévá tett minden képzett értelmet, és rendelkezett az összes állapot meghatározó szempontjainak ismeretével, és így felülmúlhatta azokat, belátást nyert a tudatosság, a szennyezett tudatosság és az elme-tudatosság öntermészetébe, belátást nyert, mellyel megszabadíthatta magát

⁷ Amitájusz Buddha Szútrája (más néven Rövidebb Tiszta Föld Szútra).

a háromszoros meghosszabbítástól, olyan tudással rendelkezett, amellyel a bölcselkedőknek az okságról szóló minden érvét felülmúlhatta, tökéletesen megértette a buddha-természetet, a buddhaság szintjét, a legbelső önmagát, a buddha-tudatban leledzett.”⁸

A théraváda gyakorlók a megvilágosodást inkább egyéni feladatnak tartják, a tanítás átadásának, a közösségi funkciók nem kapnak nagy fontosságot (mindazonáltal a théraváda szerzetesek is közösségekben élnek). Ideáljuk egyrészt a szegénységben élő koldus-szerzetes (páliul *bhikkhu*), illetve a szent (páliul *arahant*, kínaiul 羅漢 *lohan*), aki már nem hullik vissza a létforgatagba.

A mahájána és a vadzsrajána gyakorlók célja nemcsak az egyén, hanem minden érző lény megszabadulása. Eszményképük a „megvilágosodott lény” (szanszkritul *bódhiszattva*, kínaiul 菩薩 *pusza*), akit a bölcsesség (szanszkritul *pradzsnjá*, kínaiul 般若 *bozső*) és az együttérzés (szanszkritul *karuna*, kínaiul 悲 *pej*) jellemez.

Tanítványok. Csiangsen templom, Csangsa, Kína

Bölcsessége és együttérzése együttesen vezetik arra, hogy ha szükséges, akár évezredekig, évmillióig járja a létforgatagot, segítve a szenvedőkön. A vadzsrajána gyakorlók eszményképe ugyancsak a bódhiszattva, de a hosszú vándorlás, a fokozatos megvilágosodás helyett sokszor az akár egy életen belül elérhető megvilágosodás lebeg a szemük előtt.

A gyakorlás eszközei

Minden irányzatnál a cél elérésének eszköze a meditáció (páliul *bhavana*), melyet speciális testhelyzetekben végeznek.

A théraváda gyakorlók elsődlegesen a magányos vagy legalábbis egyéni jellegű ülő meditációt részesítik előnyben. Ezen gyakorlatok általános célja a tudat lecsendesítése, a zavaró gondolatok, negatív érzelmek felismerése és megszüntetése. A Páli Kánon alapján megkülönböztethetők a szemlélődő jellegű meditációk (*szamatha*) valamint az elmélyülő, koncentrációs jellegű meditációk (*vipasszana*). A koncentrációnak változatosak a tárgyai, de sokszor a test a tárgy, jellemző a légzés felhasználása a gyakorlatokban (*ánápánászati*). Emellett a Páli Kánonban szerepel még az éberség négy alapzata (*szatipatthána*), ami a test, az érzetek, a tudat és a tudattartalmak szemlélésének gyakorlataiból áll.

„És hogyan szemléli, szerzetesek, a szerzetes a testet tudatosítva a testet?

Nos, szerzetesek, kimenvén az erdőbe leül a szerzetes egy tiszta helyre, vagy egy fa alá, keresztbe tett lábakkal, testét egyenesen tartva figyelő éberséggel. Egyszerűen csak éberén lélezkzik be és éberén lélezkzik ki.

Hosszan belélegezván tudja: »Hosszan belélekzem«; hosszan kilélegezván tudja: »Hosszan kilélekzem«; röviden belélegezván tudja: »Röviden belélekzem«; röviden kilélegezván tudja: »Röviden kilélekzem«.

»A teljes [légzés-] test tudatában lélekzem be« — így gyakorolja magát. »A teljes [légzés-] test tudatában lélekzem ki« — így gyakorolja magát.

»A [légzés] testi működését elnyugtatra lélekzem be« — így gyakorolja magát; »A [légzés] testi működését elnyugtatra lélekzem ki« — így gyakorolja magát.

⁸ Lankávatára Szútra.

Ahogy az ügyes esztergályos, vagy az inasa hosszú mozdulatot téve tudja: »Hosszú mozdulatot teszek«, vagy rövid mozdulatot téve tudja: »Rövid mozdulatot teszek«, ugyanúgy a szerzetes hosszan belélegezvéen tudja: »Hosszan belélekzem«; hosszan kilélegezvéen tudja: »Hosszan kilélekzem«; röviden belélegezvéen tudja: »Röviden belélekzem«; röviden kilélegezvéen tudja: »Röviden kilélekzem«. »A teljes [légzés-] test tudatában lélekzem be«; »A teljes [légzés-] test tudatában lélekzem ki«. »A [légzés] testi működését elnyugtattva lélekzem be« —így gyakorolja magát; »A [légzés] testi működését elnyugtattva lélekzem ki« — így gyakorolja magát.

Így szemléli, a testet tudatosítván a testet belülről, vagy kívülről, vagy belülről és kívülről egyaránt. Tudatosítva a test keletkezési tényezőit szemléli azt, vagy tudatosítva a test felbomlási tényezőit szemléli azt; vagy a test keletkezési és felbomlási tényezőit egyaránt tudatosítva szemléli azt. Vagy pedig a tudás és éberség létrehozásához szükséges mértékben tudatosítja magában, hogy »test van«. Szabadon szemlélődik, semmihez sem kötődve a világon.

Így szemléli a szerzetes valóban a testet tudatosítva a testet.”⁹

A mahájána gyakorlók is használják a théraváda által is alkalmazott ülőmeditációs gyakorlatokat, de emellett más gyakorlatok is elterjedtek. Jellemzőek a mozgásban végzett gyakorlatok: a szertartások sokszor járást, leborulást, térdelést is tartalmaznak. A szertartások alatt különleges szavakat, mondatokat (szanszkritul *dharani* vagy *mantra*) ismételgetnek, ezek témája kérés, hálaadás, tiszteletadás. Az egyéni gyakorlás mellett nagy szerepet kap a közösségben történő fejlődés, jellemzőek a közös szertartások.

Közös szertartás. Hszijüan (Nyugati Kert) templom, Szucsou, Kína.

A vadzsrajána iskolák a fenti gyakorlatok mellett előszeretettel használnak istenségekhez kapcsolódó vizualizációkat és mantrákat. A tanítás továbbvitelében nagyon fontos szerepe van a tanítónak és a tanítás átadásának, ami egyfajta beavatás, illetve rendszeres megerősítés. A vágyak legyőzését gyakran a mindennapi cselekedetek (étkezés, alvás vagy akár a szexuális élet) keretében próbálják megszüntetni, és ezért ezekkel kötik össze a gyakorlatokat.

„A korai buddhista gyakorlatokban a vágyakra, mint a tudat megrontójára tekintettek. A későbbi Mahájána iskolák inkább a gyógymodot keresték. Ahogy a páva mérgező növényeket eszik, attól kapva tollai fénylő ragyogását, úgy a Tantra gyakorló számára a vágyak, mint hatalmas energiaforrás, arra szolgálnak, hogy segítségükkel elérhessük a megvilágosodást.”¹⁰

⁹ Az éberség alapzatairól.

¹⁰ Szerző a XIV. Dalai Láma. Idézi: Ian A. Baker, The Dalai Lama's Secret Temple, Thames&Hudson, 2000. A magyar fordítást az alábbi mű tartalmazza: Mahájána szövegek 2. Komár Lajos fordítása

A meditáció és a szertartások mellett a buddhizmusban nagy hagyománya van a szent szövegek tanulmányozásának, ami az olvasáson túl az azon való mély elmélkedést és a szövegek rendszeres recitálását is jelenti.

A transzcendentális tapasztalatokról szóló tanítás rengeteg írásműben lelhető fel. A buddhista hagyomány legfontosabb forrása a Hármaskosár (páliul *Tipitaka*, szanszkritul *Tripitaka*), ami egy eredetileg egy észak-indiai nyelven, páliul íródott írások (szútrák) gyűjteménye. A théraváda hagyomány szinte kizárólag a Hármaskosárt tekinti Buddha tanítása alapjának. A Hármaskosár három részből áll, a Buddha tanításait tartalmazó írásgyűjteményből (páliul *Szutták*, szanszkritul *Szútrák*), a szerzetesek erkölcsi, viselkedési és fegyelmi kérdéseit tárgyaló írásokból (*Vinaja*) és a filozófiai kérdéseket boncolgató Abhidharmából (szanszkritul *Abhidharma*). A hagyomány szerint a Hármaskosár hűen adja vissza Buddha tanításait, szándékait, a tudományos vélemények szerint azonban a Hármaskosár írásba foglalása Buddha halála után több száz évvel, feltehetően Srí Lankán történt. Az Abhidharmából több változat is fennmaradt, tudományosan ma általánosan elfogadott, hogy az Abhidharma összeállítása később történt, mint a másik két írásgyűjteményé.

A mahájána iskolák rengeteg más írást (páliul *szutta*, szanszkritul *szútra*) is Buddhától valónak fogadnak el, szentként tisztelnek és rendszeresen tanulmányoznak (a tudományos kutatás szerint ezek a Hármaskosárnál általában később keletkeztek). Ezek a szútrák a forrásai a mahájána tanításainak, jó részük foglalkozik a Szellemi Diszciplínához kapcsolódó témákkal. A Kínában legnagyobb hatást gyakorolt mahájána írásokról részletesen lásd a „Kínai szentiratok” fejezetet.

A vadzsrajána ág sajátos szentiratai a tantrák. Ezek a kínai területeken kevés hatást gyakoroltak, így tanulmányozásuk nem volt célja a jelenlegi kutatásnak.

Mindegyik ágba nagy szerepet kapnak emellett a tanítók által szóban (majd sokszor később írott formájú) átadott tanítás.

A valóság keresése: érzékelt világ, tudat, tudatállapotok

Minden buddhista irányzat tanításának fontos részét képezik a pszichológiai, filozófiai jellegű tanítások. Ezek a tanulmányozás, az elmélkedés témái, amelyek hozzájárulnak a transzcendentális tapasztalatok eléréséhez. A tanítások tanulmányozása azonban nem öncélú, fontos, hogy ezek a legfőbb cél, a szenvedés megszüntetése irányába vezessenek.

"Melyek azok a fölösleges tanok, szerzetesek, amelyekkel foglalkoznak? [...] »Léteztem én régebbi korokban, vagy nem léteztem régebbi korokban? Mi voltam régebbi korokban? Hogyan léteztem régebbi korokban? Miből mivé lettem régebbi korokban? Létezni fogok-e jövődő korokban, vagy nem fogok létezni jövődő korokban? Mi leszek jövődő korokban? Hogyan fogok létezni jövődő korokban? Miből mivé leszek jövődő korokban?» És a jelenben is kétségei támadnak saját maga felől: »Létezem-e én, vagy nem létezem? Mi vagyok? Hogyan létezem? Ezek az élőlények honnét jöttek, és hová fognak távozni?»

Miközben az ilyen ember ostobán ezt fontolgatja, a következő hat tévhit valamelyike alakul ki benne: »Van énem» - alakul ki benne szilárd meggyőződésként a tévhit. Vagy: »Nincs énem» - alakul ki benne szilárd meggyőződésként a tévhit. Vagy: »Énemmél ismerem meg önmagam» - alakul ki

benne szilárd meggyőződésként a tévhit. Vagy: „Énemmé ismerem meg azt, ami nem én vagyok» - alakul ki benne szilárd meggyőződésként a tévhit. Vagy: »Azzal ismerem meg önmagam, ami nem én vagyok» - alakul ki benne szilárd meggyőződésként a tévhit. Vagy pedig ez a tévhit alakul ki benne: »Jelenlegi énem itt és itt el fogja nyerni jó és rossz cselekedeteim jutalmát, és ez az énem állandó, szilárd, örökkévaló, változatlan, mindenkor ugyanaz marad.«

Ezt nevezik, szerzetesek, tévhitek útvesztőjének, tévhitek sűrűjének, tévhitek bozótyjának, tévhitek szemfényvesztésének, tévhitek zűrzavarának, tévhitek béklyójának. A tévhitek béklyójába bonyolódó, tanulatlan, közönséges ember nem szabadul meg a születéstől, öregségtől, haláltól, bánattól, szomorúságtól, fájdalomtól, keserűségtől, kétségbeeséstől, nem szabadul meg a szenvedéstől, mondom nektek."¹¹

Minden irányzatban alapfeltevés, hogy a különböző érzékekkel (öt érzékszerv és az elmeműködés érzéke) érzékelt világ nem azonos a valósággal, a jelenségeknek nincs öntermészetük, „üresek”. A mind a szerzetesek, mind a világi hívők körében rendkívül népszerű Szív Szútra jó összefoglalását adja a tudati alkotóelemekkel, az ürességgel kapcsolatos tanításoknak:

„Innen nézve, Sáríputra, minden jelenség üresség; nincs meghatározó jellegzetességük; nem keletkeztek, nem szűnnek meg; nem szennyezettek, nem tiszták; nem tökéletlenek és nem tökéletesek.

Ezért, Sáríputra, az ürességben nincs forma, nincs érzés, nincs érzékelés, nincsenek tudati képzőerők és nincsen tudatosság. Nincs szem, nincs fül, nincs orr, nincs nyelv, nincs test és nincs tudat. Nincs forma, nincs hang, nincs szag, nincs íz, nincs íz és nincsenek tudati tárgyak. Nincs szem-elem, és így végig haladva nincs tudat-elem, és nincs eleme a szellemi tudatosságnak sem. Nincs nem-tudás és nincs a nem-tudásnak megszüntetése, és így végig haladva nincs öregedés és halál és nincs az öregedésnek és a halálnak megszüntetése. Ugyanígy nincs szenvedés, eredet, megszűnés, vagy út; nincs bölcsesség, nincs eredmény, és így eredménytelenség sem.

Ezért, Sáríputra, amikor a bódhiszattváknak már nincsenek eredményei, a bölcsesség tökéletességére támaszkodnak és abban időznek. Tudatukban nincsenek elhomályosulások, nincs bennük félelem, és ahogy teljesen túljutnak a tévedésen, elérik a nirvánát."¹²

Fali dísz a Szív Szútra kínai nyelvű szövegével

¹¹ Az indulatok megsemmisítése.

¹² Öszentsége a Dalai Láma. A Dalai Láma Szív Szútra Tanítása.

A Páli Kánon számos részletes tanítást tartalmaz a tudat működéséről, ezekből néhányat emelnék ki:

- az ember öt alkotóelemre, „létösszetevőre” (páliul *khandha*) bontható, amiből legalább négy tudati jellegű: forma (*rúpa*), érzet (*védanā*), ismeret (*szannjá*), készítés (*szankhāra*), tudat-mag (*vidzsnyāna*),
- a létezők és az öt létösszetevő mindegyikére jellemző, hogy önvalótlan (*anatta*), állandótlan (*aniccsá*) és szenvedéssel (*dukkha*) teli, illetve szenvedést okoz,
- a Függő Keletkezés tanítása: a szenvedés, a létforgatagban való újjászületés oka, feltétele a nem-tudás (*avijjā*). A nem-tudásból a létforgatag tizenkét egymástól függő tényező láncolatán keresztül bomlik ki („keletkezik”), és vezet végül is a szenvedéshez. A szenvedés megszüntetésének végső módja a nem-tudás megszüntetése,
- a szenvedés okai a különböző tudati „szennyeződések”, amelyek közül a legfontosabbak a ragaszkodás vagy mohóság (*lobha*), a harag vagy ellenszenv (*dosa* vagy *pratigha*) és a hamistudat vagy tudatlanság (*moha*).

A feltehetően később keletkezett Abhidharma irodalom részletes, kategorizált felsorolásokat tartalmaz a tudati fiziológiai és pszichológiai elemeiről, az elemek közötti ok-okozati kapcsolatokról és a tudat működésének folyamatáról. Ezeken a műveken alapulnak a szautrántrika és vaibhásika iskolák tanításai.

A létforgatag egy jellemző mahájána ábrázolása a jobboldalt látható Létkerék (szanszkritul *Bhāvacsakra*). A kerék koncentrikus körökből áll, amelynek részei belülről kifelé haladva az alábbiakat jelképezik:

- a disznó, a madár és a kígyó a három szennyeződést vagy „mérget” (sorrendben a hamistudat, ragaszkodás, harag),
- a fekete és fehér mezők a tettek (*karma*) jó és rossz eredményét,
- a hat mező a hat létformát (felülről indulva az óramutató járásával megegyezően: istenek, emberek, éhes szellemek, pokol, állatok, félistenek világa),
- a legkülső tizenkét mező a Függő Keletkezés tizenkét láncszemét ábrázolja.

Létkerék

A kereket tartó figura a mulandóságot, változékonyságot jelképezi. Bal oldalt Kuanjin (Avalókitésvara), jobb oldalon Buddha látható. Buddha a Nirvánát jelképező Holdra mutat, jelezve, hogy lehetséges a megszabadulás.

A mahájánában a bódhiszattva egyik legfontosabb tulajdonsága a bölcsesség, amelynek fejlesztéséhez hatalmas filozófiai/pszichológiai irodalom ad segítséget. A Szellemi Diszciplínához kapcsolódó iskolák közül a leginkább tanulmányozottak a Középút (*madhjamaka*) és a Csak-tudat (*jógácsára*) irányzatok, valamint a buddha-természettel (*tathágatagarbha*) kapcsolatos tanítások. Ezek építenek a Páli Kánon tanításaira, így a Négy Nemes Igazságra, a Függő Keletkezés elméletére, és – egymással is vitázva – ezeket sok új gondolattal, tapasztalattal egészítik ki a tudat és a világ alkotóelemeiről, a jelenségekről, a tudat

önvaló létezéséről, a tudati meghatározottságok alóli megszabadulás lehetőségéről. Ezen iskolákat röviden a „Buddhista tanítási ágak Kínában” fejezetben mutatom be.

Viselkedési szabályok, etika

Általánosan követendőnek tartott a megfelelő középút megtalálása az önkínzás és a gyönyörökben való elmerülés között, illetve a Nemes Nyolcágú Ösvény (más fordításban Nemes Nyolcas Út, Nemes Nyolcérű Ösvény) követése:

"Buddha szól:

[...]

– Szerzetesek, két véglettől kell távol tartania magát annak, aki remeteségbe távozik. Milyen két véglettől? Az egyik az, amely elmerül a gyönyörökben, a gyönyörök élvezetében; ez üres, hitvány, közönséges, nemtelen, értéktelen. A másik az, amely elmerül az önkínzásban; ez fájdalmas, nemtelen, értéktelen. Szerzetesek, a Beérkezett mindkét végletet elkerülve rátalált a középútra, amely megnyitja a szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra [nirvánára] vezet.

És mi ez a középút, szerzetesek, amelyre a Beérkezett rátalált, amely megnyitja a szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra vezet?

Ez a nemes nyolcágú ösvény, úgymint ez: helyes nézetek, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes viselkedés, helyes életmód,

helyes törekvés, helyes gondolkodás, helyes elmélyedés. Ez az a középút, szerzetesek, amelyre a Beérkezett rátalált, amely megnyitja a szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra vezet."¹³

Tankerék. A kerék nyolc küllője a Nemes Nyolcágú Ösvény nyolc ágát szimbolizálja. Fajüan templom, Peking, Kína

A mahájána tanítás eszményképét, a bódhiszattvát a bölcsesség és az együttérzés jellemzi. A bódhiszattva világi és mennyei útján haladva különféle erényeket 波羅密 (szanszkritul paramita) fejleszt ki, illetve gyakorol, ezek a nagylelkűség (dána), az erkölcsi fegyelem (szíla), a türelem (khanti), az örömteli erőfeszítés (vírja), a koncentráció (dhjána) és a bölcsesség (pradzsnyá).

Mesterek és istenek

Minden buddhista irányzat Buddhát tekinti alapítójának, de szerepe, jellege már különbözik az egyes tanításokban.

Életének – számos legendát is tartalmazó – leírása a Páli Kánonban található, amit a nyugati országokban is sokszor feldolgoztak.¹⁴ Születési neve Gótama Sziddhártha, és Lumbiniben született (ez a mai Nepál és India határán található). A hagyomány szerint az indiai Sákja nemzetségből származó herceg volt (innen ered a Sákjamuni jelző, melynek jelentése: bölcs, aki a Sákja nemzetségből származik). Sziddhártha azonban – miután a legendák szerint találkozott egy öregemberrel, egy beteggel és látott egy holttestet – ráébredt, hogy a gazdagság és

Sziddhártha herceg találkozik a beteggel. Jüinkang barlangok, Tatung, Kína.

a pompa nem szünteti meg a szenvedését. Követve az Indiában az azokban az időkben (is) elterjedt gyakorlatot, aszkétának állt. Azonban a testi nélkülözések sem vezettek a céljához, a szenvedés legyőzéséhez, így felhagyott vele. Az írások szerint Bodh-Gajában (ma Észak-India), egy fa alatt ülve, meditáció közben érte el a megvilágosodást, és érdemelte így ki a Buddha (Megvilágosodott) nevet. Élete során vándorszerzetesként bejárta egész Észak-Indiát, sok követő csatlakozott hozzá, akik a buddhista közösségek első tagjai lettek.¹⁵

A théraváda gyakorlók szerint az alapító alapvetően földi ember és tanító volt, egyedül nyerte el a megvilágosodást, és ugyan szerzett földöntúli képességeket is, de földi halálakor végleg eltávozott. A théraváda hívők tisztelete így főleg Buddhára korlátozódik, más szentek, istenek tisztelete nem jellemző.

¹⁴ Lásd például Hermann Hesse Sziddhártha című könyvét, és az ez alapján készült Sziddhártha című filmet (rendezője Conrad Rooks)

¹⁵ Ehhez kapcsolódóan lásd Hugo Novotny tanulmányát, mely három fontos buddhista helyen (Bodh-Gaja, Benáresz és Nalanda) tett utazás tapasztalatairól szól

A mahájána tanítások – a történeti Buddha jelentőségét nem vitatva – a Buddha transzcendens és időfeletti vonatkozásait hangsúlyozzák. A három test 三身 (szanszkritul *trikája*) tan szerint a Buddha több formában is létezik: az emberi megjelenéséhez az elmúlásnak kitett fizikai látszatteste 應身 (*nirmánakája*) kapcsolódik, az ún. Tiszta Földön levő megvilágosodás- vagy örömtest 報身 (*szambhógakája*) a kultusz és az ábrázolások tárgya, míg a végső valósággal azonos törvényttest 法身 (szanszkritul *dharmakája*) a Buddha abszolút természetét fejezi ki. A szobrokon a látszattestet a Buddha látható teste, az örömtestet a test kisugárzása míg a törvénytestet a fej körüli kisugárzás jelképezi.

Sákjamuni Buddha. Csingce templom, Hangcsou, Kína.

A Buddha mellett nagy szerepet adnak más felsőbbrendű lényeknek: a jelen Buddhája (Sákjamuni, „Történeti Buddha”) mellett akár évezredekkel, évmilliókkal korábban vagy a jövőben élő Buddhák, transzcendens Buddhák (például az Öt Irány Buddhája), bódhiszattvák, a tanítások különböző világokban élő védelmezői (világtájörök, királyok, nem-emberi lények).

A nagyszámú Buddha és bódhiszattva mellett a mahájána kozmológia is sokkal sokszínűbb, mint a théraváda. A megtapasztalható földi világ mellett nagy szerepe van más világoknak (szanszkritul *buddha-kséttra*) is, így például mennyországok, poklok, istenek világa, szellemek világa. Ezek a különböző lények, „világok” lehetnek a meditációs gyakorlatokban megtapasztalt nem-mindennapi élmények (érzelmek, tudatszintek, tudatállapotok) „lefordításai” is (ezzel kapcsolatos példákat láthatunk majd az *Istenek, égi lények* fejezetben). A mahájána kozmológia alakjai szolgálhatnak továbbá eszközként a meditációhoz, a vizualizációs gyakorlatokhoz is.¹⁶

¹⁶ Megjegyezzük, hogy sok buddhista – különösen a théravádához vonzódó hívő és tudományos kutató – elutasítja a világok, istenek túlradó burjánzását és visszalépésnek, eltévelyedésnek tartják az ősi, „eredeti” Buddha tanításoktól.

A mahájána világképet jól tükrözi a Lótusz Szútra következő részlete:

"Így hallottam. Hajdan a Buddha Rádzsagriában tartózkodott a Keselyűhegyen, tizenkétezer nagy szerzetes gyülekezetével. Mind arhat volt: szennyeződéseiktől megszabadultak, már nem voltak a káprázat foglyai, a célt (a nirvánát) maguk számára már elérték, és a létezéshez való minden kötődést eloldottak. Tudatukban szabadok voltak.

Továbbá ott volt még kétezer személy, akiknek egy része még gyakorolt, másik

Jelenet a Buddhával és számtalan bódhiszattvával. Jüinkang barlangok, Tatung, Kína.

része pedig már nem. Továbbá ott volt nyolcvanezer mahászattva bódhiszattva, akik a legfelsőbb tökéletes megvilágosodottság állapotában voltak, és azon a szinten, ahonnan többé már nincs visszaesés. Mindegyikük eljutott a dháranik ismeretéhez. A lelkesítő tanhirdető beszédekben tehetségesek voltak. A Törvény visszafordíthatatlan kerekét forgatták, a buddhák ezreinek mérhetetlen százait tisztelték, akiknek a segítségével a különféle erények gyökereit elültették, és akik

állandóan dicsőítették őket. Mindegyikük telve volt részvétellel, mélyen behatoltak a buddha-bölcsességbe és egészen a Nagy Bölcsességig jutottak, elérték a másik partot. Nevük a mérhetetlen világban mindenütt ismert volt, az élőlények ezreinek számtalan százait voltak képesek megszabadítani. Az ilyen mahászattva bódhiszattvák összesen nyolcvanezren voltak.

Sakra Dévánámindra („Az Istenek Ura”) húszezer égi fia kíséretében szintén jelen volt. Ott volt nyolc nága király ezrek százait kitevő kíséretével, négy kimnara király ezrek százait kitevő kíséretével, négy gandharva király, mindegyik ezrek százait kitevő kíséretével. Ott volt négy aszura király, mindegyik ezrek százait kitevő kíséretével, négy garuda király, mindegyik ezrek százait kitevő kíséretével. Adzsátasatru magadhai király is jelen volt ezrek százait kitevő ember kíséretével. Mindannyian tiszteletüket fejezték ki a Buddha lábai előtt, majd visszahúzódtak és leültek oldalra.”¹⁷

A transzcendentális tapasztalat a kínai buddhizmusban

Buddhizmus a mai Kínában

Ahogy az a korábbi fejezetekben remélhetőleg láthatóvá vált, a buddhizmus tanítói és hívői a történelem folyamán folyamatosan, különböző utakon keresték az utat a transzcendentális tapasztalatok és a cél eléréséhez. Ez a keresés természetesen a kínai buddhizmusra is jellemző, és véleményem szerint a tapasztalatokhoz kapcsolódó utalások megjelennek a buddhista tanítási iskolákban, a szentiratokban, a szent terek (templomok kialakításában) és a szent lényekben (istenekben).

Elöljáróban egy rövid bevezető a kínai buddhizmusról.

A buddhizmus 佛教 (focsiao) az időszámításunk szerinti I. évszázadban, körülbelül 2000 éve jelent meg Kínában. Egyes korokban érezhetően erősebb volt a kapcsolata a transzcendentális tapasztalattal, más korokban inkább világi szempontok kerülnek előtérbe. A buddhizmus kapcsolat- és intézményrendszere is időről időre változott: néha jelentős állami/politikai támogatást kap (mint például a Tang korban), néha komoly üldözést szenved el (mint az 1960-as, 70-es években). Egyes korokban komoly szervezettséggel, nagy intézményekkel (kolostorok, iskolák, akár gazdasági szervezetek) rendelkezett, másokban legfeljebb vándorszerzetesek, erdei remeték képviselték, akik között nem volt szoros kapcsolat, együttműködés.

A buddhizmus Kínában soha nem volt egyeduralkodó vallás, a transzcendentális tapasztalat a buddhizmuson kívül más vallásokban is kifejeződött és kifejeződik ma is, különösen a már korábban megjelent konfuciánus 儒教 (zsucsiao) és taoista 道教 (taocsiao) tanokon, gyakorlatokon keresztül is. A buddhizmus, a konfucianizmus és a taoizmus mindig is hatott és jelenleg is hat egymásra, a tanítások, a gyakorlatok, a rítusok, az istenek sokszor összekeveredtek.

Kína 1950 óta a kommunista elveket tekinti központi ideológiájának, ami alapvetően materialista elveket vall, és így a vallásgyakorlásnak, a spirituális tapasztalatnak nem tulajdonít nagy szerepet. A 60-as, 70-es években, a Kulturális Forradalom idején minden vallást, így a buddhizmust is üldözték, számtalan templomot bezártak, többet leromboltak vagy világi célokra használtak, a szerzeteseket megölték vagy világi életre kényszerítették. A 70-es évek végétől enyhült a vallásellenesség: a vallásgyakorlást engedélyezik, illetve támogatják az öt elismert vallás (buddhizmus, taoizmus, iszlám, protestantizmus és katolicizmus) szerzeteseinek munkáját, és – mint a „kulturális örökség” védelmét – újra támogatni kezdték és felújították a templomokat. A vallási élet erősen fellendül, de szigorúan állami ellenőrzés alatt működik. Utazásaim alatt a vallási élet különböző mélységű megnyilvánulásaival találkoztam: egyes templomokban jó hangulatú közösséget, gyakorlókat találtam, más templomok spirituális szempontból formális, inkább turisztikai, kulturális központokként működtek, illetve találtam elhanyagolt, elhagyott, a szent formáitól megfosztott templomokat is.

*Buddhista templom a felhőkarcolók árnyékában.
Csingán templom, Shanghaj, Kína.*

Kínában a kínai buddhizmusnak három ágát különböztetik meg. A Kínában uralkodó mahájána hitrendszert Kínában „kínai nyelvű buddhizmusnak” 汉语系佛教 (*hanjühszi-focsiao*) nevezik. A „tibeti nyelvű buddhizmus” 藏语系佛教 (*cangjühszi-focsiao*), azaz tibeti buddhizmus gyakorlatilag egyeduralkodó a ma a Kínai Népköztársaság részét képező Tibetben és Belső Mongóliában, és elszórva jelen van Kína nagy részén (a vadzsrajána gyakorlatok azonban Tibeten kívül nem jellemzőek). Kína délnyugati részén egyes nemzetiségek a „páli nyelvű buddhizmus” 巴利语系佛教 (*balijühszi-focsiao*) – azaz a théraváda – irányzatot követik.

Buddhista tanítási iskolák Kínában

Kínában is számos tanító és közösség foglalkozott a „bölcsség” elérésével, a valóság és a tudati működés vizsgálatával, a tudati korlátok megszüntetésének módjával. A tanulmány témái szempontjából a számos tanítás közül a Középút, a Csak-tudat és a buddha-természet tanok érdekesek. Ezek, bár indiai eredetűek, Kínában is nagy szerepet kaptak a történelem folyamán.

Elöljáróban érdemes megemlíteni, hogy a kínai buddhizmuson belül nagyon nagy számú tanító és közösség működött. Az „iskolák” 宗 (*cung*) elkülönítése nem egyértelmű. Általánosan ismert például a kínai történetírók által az évszázadok során használt csoportosítása (például Mennyei Terasz, Virágfüzér, Csan, Tiszta Föld), de kétséges, hogy ezek az iskolák tagjai a történelem folyamán mindennapi életükben, illetve tanításaikban milyen mértékben különültek el egymástól. Az bizonyos, hogy a különböző iskolák a különböző történelmi pillanatokban különböző intenzitással működtek, illetve összekeveredtek. A mahájánán belül ma Kínában a Csan 禪 és a Tiszta Föld 淨土 tanításoknak van a legnagyobb szerepe, de a korábbi iskolák tanításai is hatnak a fennmaradt, általuk épített templomokon és tárgyakon (különösen a szobrokon) keresztül.

A Tiszta Föld tanítások Amitofóhoz, a Mennyei Terasz a Lótusz Szútrához, a Virágfüzér iskola a Virágfüzér Szútrához köthető, így a tanításokat az ezekről szóló fejezetekben mutatom be. A továbbiakban a Csan iskola mellett a vizsgált témákhoz leginkább kapcsolódó Középút, Csak-Tudat és Buddha-természet tanításokat mutatom be röviden.

A *Csan* 禪 a szanszkrit dhjána (meditáció vagy meditációs szint) szó kínai írásjegye, innen nyerte nevét ez az irányzat. A Csan buddhizmuson belül számos iskolát különböztetnek meg, akik tanításaikban, gyakorlataikban is jelentősen különbözhetnek egymástól. A Csan buddhizmust gyakrabban jellemzik a szent iratok tanulmányozásának elutasítása, a közvetlen gyakorlás és tapasztalatszerzés előtérbe helyezése, a szélsőségesen viselkedő tanítók tisztelete. A közvetlen tapasztalatszerzés útja a meditáció. Fontos szereppel bír az úgynevezett kungan 公案 (szó szerint nyilvános feljegyzés)¹⁸ illetve az ezeken való meditáció. A kungan rövid beszélgetés egy tanítvány és tanító között, amik a tanítvány megvilágosodásához vezettek:

¹⁸ A nyugati országokban és Magyarországon is a kungan japán kiejtése, a kóan terjedt el

7. Dzsósú elmosatja a tálat

„Egy szerzetes így szólt Dzsósúhoz:

– Most léptem be a kolostorba, kérlek taníts engem!

– Megetted már a rizskását? – kérdezte Dzsósú.

– Igen, meg – felelte a szerzetes.

– Akkor a legjobb, ha elmosod a tálat – mondta neki Dzsósú.

Ezzel a szerzetes elnyerte a világosságot.”

29. A tudat mozog

„A szél lobogtatta a templomi zászlót. Két szerzetes elkezdett vitatkozni rajta. Az egyik azt állította, hogy a zászló mozog, a másik azt, hogy a szél mozog. Hosszan vitatkoztak, de nem tudtak megegyezésre jutni. A Hatodik Pátriárka a következőket mondta nekik:

– Nem a szél az, ami mozog, nem a zászló az, ami mozog. A ti tudatotok az, ami mozog.

A két szerzetes megszügyenült.”¹⁹

A hagyomány az irányzat kínai történetét a VI. századig, a közép-ázsiai vagy indiai Bodhidharma 菩提達摩 (Putitamo) munkásságáig, míg a tudományos kutatók a VII. század végén élt Huj Neng 惠能 életéig vezetik vissza. A Csan buddhizmus más ázsiai országokban (Japán, Korea, Dél-kelet Ázsia) is elterjedt és nagy szerepet kapott a történelmük folyamán.²⁰ Japán közvetítéssel terjedt el Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban, ahol a 禅 írásjegy japán kiejtéséből eredő névvel („Zen”) vált ismertté.

A Középút 中觀見 (csungkuancsien, szanszkritul *madhjamaka*) tanítás eredete a tudomány szerint az indiai Nágárdzsuna 龍樹 (Lung Su) tevékenységéig és műveig vezethető vissza, aki feltehetően az i. sz. II-III században élt. A hagyomány Vensu (Mandzsusri) istennek tulajdonítja a tanítás eredetét. A Középút tanítás szerint a tapasztalt jelenségeknek 法 (*fa*, szanszkritul *dharma*), nincsen „öntermészete” 自性 (*cehszing*, szanszkritul *szvabhába*), ez az öntermészet üres 空 (*kong*, szanszkritul *súnja*). A jelenségek létezésének elutasítása miatt a madhjamaka tanítókat gyakran vádolták, vádolják nihilizmussal. Ennek vádját azzal utasítják vissza, hogy nem tagad és nem is állít semmit, mivel a negatív és pozitív ítéletek a valóság igazi természetét nem tudják visszaadni.

A madhjamaka tanítások jelentős hatást gyakoroltak az indiai gondolkodásra, nagy szerepet játszottak és játszanak ma is a kínai és tibeti buddhista gondolkodásban. Kínában a *Három Értekezés* 三論 (*szanlun*) iskola volt a madhjamaka tanítások kifejeződése. Az iskola a IV-VII. század között működhetett. Kétséges, hogy a múltban mennyiben alkottak elkülönült közösségeket, és ma már csak a műveiken keresztül hatnak. Legfontosabb képviselője egyrészt a híres, Közép-Ázsiából származó fordító, Kumaradzsi 鳩摩羅什, valamint Szeng Csa 僧肇 és Csi Cang 吉藏 (549-623).

¹⁹ Mahákásjapa mosolya. Zen kóangyűjtemény

²⁰ A Csan Japánban történő elterjedéséről és a Csan/Zen tanításokról lásd Juan Espinoza tanulmányát Eihei Dógenről, aki a XIII. században elterjesztette a csan tanításokat Japánban

Csi-cang A két igazság jelentése 二諦義 (Erdiji) című rövid értekezésében így magyarázza az üresség egyre mélyebb szintjeit:

„A két igazság három szintje a fokról fokra történő tagadás elvét képviseli, miként a váz építése a földről kezdődik. Miért? A köznap emberek azt mondják, hogy a dharmák (jelenségek – a ford. megjegyzése) valójában bírnak léttel, anélkül, hogy felismernék, nem bírnak semmivel. Ennélfogva Buddha kifejtette számukra azt a tanítást, hogy a dharmák végső soron üresek.

Amikor arról van szó, hogy a dharmák léttel bírnak, a köznap emberek mondják ezt. Ez a világi igazság, a köznap emberek igazsága. A szentek és bölcssek azonban valóban tudják, hogy a dharmák természetüket tekintve üresek. Ez az abszolút igazság, a bölcssek igazsága. A [világi és abszolút igazság] elvét azért [tanította], hogy az embereket képessé tegye előrehaladni a világitól az abszolút felé, hogy lemondjanak a köznap ember [igazságáról], és elfogadják a bölcsét. Ez az oka a kettős igazság első szintjének kifejtésének.”

„Eztán jön a második szakasz, amely elmagyarázza, hogy a lét és nemlét egyaránt a világi igazsághoz tartozik, míg a nem-kettőség [sem nem lét, sem nem nemlét] az abszolút igazsághoz. Ez rávilágít arra, hogy a lét és nemlét két véglet, egyik a lét, a másik a nemlét. És tovább, az állandóság és az állandótlanság, a szamszára és nirvána egyaránt véglet. Az abszolút és világi, a szamszára és nirvána két-két véglet, ezért ez a világi igazság. A sem nem abszolút, sem nem világi és a sem nem szamszára és sem nem nirvána a kettőség nélküli középső út. Ez az abszolút igazság.”

„Eztán jön a harmadik szakasz, amelyben a kettőség és nem kettőség a világi igazság, míg a sem nem kettőség, sem nem nem-kettőség a legmagasabb igazság. Az előzőekben elmagyaráztuk, hogy a világi és abszolút, a szamszára és nirvána két véglet. Egyoldalúságuk miatt ez a világi igazság. A sem nem abszolút, sem nem világi és a sem nem szamszára és sem nem nirvána a kettőség nélküli középső út pedig az abszolút igazság. De ez szintén két véglet. Miért? A kettőség egyoldalú, a nem-kettőség középső. De az egyoldalúság is véglet és a középben levés is. Mivel két véglet, ezért a világi igazságnak hívják. Csak a sem nem egyoldalúságot sem nem középben levést tekinthetjük középső útnak vagy abszolút igazságnak.”²¹

A csak-tudat 唯識 (Vejsi) vagy jógácsára 瑜伽行派 tanítás érdeklődésének középpontjában is pszichológiai, filozófiai kérdések állnak. A meditáció („jóga”) során elért transzcendentális tapasztalatokat próbálják rendszerbe illeszteni, középpontjában a „tudat” vagy „tudatosság” 識 (*si*, szanszkritul *csitta* vagy *vidzsnyána*) vizsgálata áll. Az iskola alapítójának tudományosan a kb. az i. sz. IV. században élt indiai Aszangát 无着 (Vu-cso) tekintik. A hagyomány szerint Aszanga Maitréja bóddhiszattvától kapta az inspirációt. Kiemelkedő indiai képviselői még Vaszubandhu 世親, Sthiramati 安慧 és Dharmapála 護法.

A jógácsára tanításait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a megismerés tárgyai (így például külsőnek érzékelt tárgyak) végső soron megismerhetetlenek vagy nem is rendelkeznek önvaló természettel, folyamatosan áramlanak, keletkeznek és megszűnnek. Hibásan tulajdonítunk különböző minőségeket a különböző jelenségeknek,
- az észlelő alany és az észlelt tárgy nem szétválasztható, egységet, struktúrát alkot, hibás a kettő megkülönböztetése. A „tudatosság” az alany-tárgy viszonyon túl van,

21 Hamar Imre. *A kínai buddhizmus története.*

- a tudatosságnak több szintjét (általában nyolcat, de néha hetet vagy kilencet) különbözteti meg: az öt érzékszervi tudatosság, az elme-tudatosság (szanszkritul *mano-vidzsnyána*), a szennyezett tudatosság (*manasz-vidzsnyána*), míg végül a nyolcadik az alája-tudatosság.²² Az érzékszervi, az elme- és a szennyezett tudatosság felelős az alany-tárgy illuzórikus viszony fennmaradásáért és a létforgatagban való újjászületésért. A legfelső szinten egy végső tudatosság áll, ez a megszabadulás, a „buddhaság” forrása,
- a végső ellobbanástól tudati természetű jelenségek választanak el. A megvilágosodás szellemi gyakorlatokkal, a tudat megismerése és megtisztítása révén valósítható meg,
- a legfelső tudatosság, illetve a végső ellobbanástól elválasztó valótlan képzelgés (szanszkritul *abhútaparikalpa*) rendelkezik önvaló létezéssel.

Egy másik tanítás, a buddha-természet²³ tana szerint létezik egy alapvető buddha-természet, ami lényegi, változatlan és mozdulatlan. A buddha-természet minden lényben benne rejlik, de csak Buddha és a fejlett bódhiszattvák számára ismerhető meg. A közönséges emberek, akiknél ezt a buddha-természet szennyeződések tartalmaz (de nem megszüntetve annak alapvető fényességét, tisztaságát), a tathágatagarbha felfoghatatlan, transzcendens. A buddha-természet teszi lehetővé, hogy minden lény elérje a megvilágosodást.

Indiában a csak-tudat és a buddha-természet tanítások egymástól elkülönülve alakultak ki, Kínában azonban egy időben érkeztek meg. A kínai tanítóknak ezért nagy erőfeszítéseket kellett tenniük, hogy összehangolják az alája-tudatosságról és a buddha-természetről szóló tanításokat, a tanítások nagymértékben össze is mosódtak. A csak-tudat és a buddha-természet tanítások például a Tíz szint 地論 (Tilun) és a Jelenségek Természete 法相 (Fahsziang) iskolák keretében jelentek meg az i. sz. VI-VII. században. Legismertebb képviselőik egyrészt a Kínában élt indiai szerzetesek, Bodhirucsi 菩提流支, Ratnamati 勒那摩提 és Paramártha (真諦, Csen-ti), valamint a legendás indiai utazása miatt ma is nemzeti hősként tisztelt szerzetes, Hszüan-cang 玄奘, illetve Kuj-csi 窺基. A csak-tudat és a buddha-természet tanításait gyakran érte, éri az a vád, különösen a madhjamaka tanítók részéről, hogy a tudatot és főleg az alája-tudatosságot önálló természettel ruházza fel, és így ellentmondásba kerül más, Buddhának tulajdonított üresség tanítással, így különösen A Tökéletesség Bölcsessége Szútrák tanításával.

Nagy Lúd Pagoda, Hszian, Kína. Feltehetően itt tárolták a Hszüan-cang által Kínába hozott buddhista írásokat.

22 A jógácsára alapfogalmait a különböző tanítók különbözőképpen fordítják magyarra. A szanszkrit csitta, vidzsnyána szót tudatnak és tudatosságnak is fordítják. Az alája-vidzsnyána fordítása általában tárház-tudat, raktár-tudat, raktározó-tudat, utalva arra, hogy ez a tudat raktározza a jövőbeli jelenségek csíráit, karma-magjait. Más szerzők magyarázataiból az otthon-tudatosság fordítás következik (lásd pl. Him-alája, a Hó otthona).

23 Szanszkritul tathágatagarbha vagy buddha-dhātu. A Tathágata Magasztost jelent, Buddha egyik megnevezése/címe, míg a garbha két jelentést is hordoz: embrió vagy anyaméh. Kínaiul két módon említik, egyrészt 如来藏 zsu-laj-cang, buddha-tárház vagy 佛性 fo-hszing, buddha-természet. Jelen tanulmányban mi a buddha-természet fordítást használjuk.

A Lankavatára Szútra ezt mondja a különböző tudatosságokról (itt „tudatokként” fordítva):

„Szólt a Magasztos:

- Mahámati, az elme-tudat az ok és támaszték, ebből ered a (többi) hét tudat. Továbbá, Mahámati, az elme-tudat úgy tartja fenn működését, hogy megkülönbözteti a tárgyak világát, kötődni kezd hozzájuk, és a sokféle benyomás útján táplálja a tárház-tudatot. Az elme az én s az ehhez tartozók képzele nyomán fejlődik ki, kötődik hozzá, és gondolkodik felőle. Nincs saját teste, nincsenek saját jellegei. Oka és támasztéka a tárház-tudat. Mivel a világot - ami csak-tudat - valóságosnak képzeli az emberek, s hozzá, mint ilyenhez kötődnek, ezért az egész tudat-rendszer kölcsönös feltétel-viszonyban bontakozik ki.

Mahámati, a tudatból megnyilvánult világ olyan, mint az óceán hullámai, felkorbácsolja a érzékvilág szele, kibontakozik, és széteszlik újra. Mahámati, ha az ember az elme-tudattól megszabadul, megszabadul a (többi) hét tudattól is. Megmondattott: Nem lépek be az ellobbanásba a lét, a tett, az egyedi jellegek révén. Akkor lépek be az ellobbanásba, ha a megkülönböztetés okozta tudat megszűnik.

Az elme (az elme-tudattal) mint okával és támasztékával tudja hasznosítani magát. Az (elme-)tudat működteti a gondolatokat, s a gondolatok támasztékul szolgálnak a számára. Mint a hatalmas, kiszáradt víz, amelyen nem kélnék (többé) hullámok, a tudat-formák megszűnnek tevékenykedni, ha (az elme-tudat) megsemmisült.”²⁴

Buddhista szentíratok Kínában

A kínai buddhizmus 2000 éves története alatt óriási mennyiségű és terjedelmű kínai nyelvű buddhista irodalom jött létre, ami a transzcendentális tapasztalat, a „bölcsség” elérését kívánta segíteni. Ezek egy része eredetileg más nyelvű szútrák 經 (csing) lefordítása, más része már Kínában íródott.

A történelem során különböző „hivatalos” (kanonikus) gyűjteményeket készítettek belőlük, a jelenleg leginkább használt a százkötetes Taisó kiadás, amit 1924 és 1934 között adtak ki. Ez a Hármaskosár művei mellett rengeteg mahájána szútrát tartalmaz, de szerepelnek benne vadzsrajána írárok, szövegmagyarázatok, de képek is. Az alábbiakban néhány alapvető, Kínában ismert, gyakran idézett mahájána szútrát emelek ki.

²⁴ Tenigl-Takács László. *A jógácsára filozófiája*. Az alája vidzsnyána fordítása itt “tárház-tudat”, a mano-vidzsnyána fordítása “elme-tudat”.

A Bölcsesség Tökéletessége Szútra 般若波羅密 (szanszkritul *Pradznyáparamita Szútra*) a mahájána legismertebb írása, iskolákon átívelő népszerűségnek örvend. Több, különböző hosszúságú változata maradt fenn (300-tól a 100.000 verset tartalmazó szövegig), Nyugaton a

A Szív Szútra falba vésett szövege. Lingjin templom, Hangcsou, Kína

rövid, 300 verses változata ismert leginkább, Gyémánt Szútra néven. A szútra központi mondanivalója, hogy aki megvilágosodásra törekszik, annak el kell engednie a hitét a dolgok létezésében, így a létállapotok (például a Nirvána vagy a megvilágosodás) vagy a tudati fogalmak (az én, lény, lélek, egyéniség) létezésében is. A szútra kimondja, hogy ez a tanítás az egyetlen igaz tanítás, és ez hétköznapi ésszel nem felfogható és nem átadható. A Bölcsesség Tökéletessége Szíve Szútra vagy röviden Szív Szútra 心經 (Hszin Csing) a Bölcsesség Tökéletessége Szútra tanításának rövid szintézise („szíve”). A egyik legnépszerűbb szútra, szerzetesek és

a világi hívők rendszeresen ismétlik és éneklük a különböző szertartások alatt. Az *A valóság keresése: érzékelt világ, tudat, tudatállapotok* fejezet tartalmazza a Szív Szútra egy részletét.

A Jó Törvény Fehérlótuszának Vezérfonala Szútra vagy röviden Lótusz Szútra 妙法蓮華經 (szanszkritul *Szaddharmapundarika Szútra*) a kutatók véleménye szerint jelenleg ismert formájában szöveggyűjteménynek tekinthető, a szöveg különböző részei eltérő időpontokban keletkeztek. Az írás legrégebbi részei az időszámításunk kezdete előtt kétszáz körül, a legfiatalabb fejezetei pedig az időszámításunk kezdete utáni második évszázad körül születhettek. A Lótusz Szútra legfontosabb tanításai:

- Buddha ügyes eszközökkel (*upája*) élt a tanítás során, a tanításait mindig az adott tanítvány képességeihez, megvilágosodási szintjéhez igazította; ha látszólag különböző utakat is mutatott, csak egy út, a tökéletes megvilágosodás létezik,
- a Buddha nem halt meg, hanem folyamatosan létezik, létezett a múltban és létezik majd a jövőben is; halála is csak egy ügyes eszköz, hogy erősítse a tanítványok törekvését a megvilágosodás felé,
- a Lótusz Szútra olvasása, recitálása még nagyon súlyos bűnöket is jóvátehet,
- a tanítás érdekében a testi áldozatoktól sem kell visszariadni (a Lótusz Szútra egyik fejezetében a megvilágosodás érdekében a későbbi Gyógyító Buddha testének az elégetésétől sem riadt vissza).

Harang a Lótusz Szútra szövegével. Csingce templom, Hangcsou, Kína.

A szútrában nagy szerepet kap még Kuanjin, egy teljes fejezetet szenteltek az ő dicsőítésére, hatalmának, jótetteinek bemutatására.

A Lótusz Szútra tanulmányozására számos iskola szerveződött a történelem folyamán, illetve működik ma is. Kínában a Mennyei Terasz 天台 (Tientaj) iskola helyezte középpontba a Lótusz Szútrát. Az iskola neve az alapító, Cse Ji 智顗 hegyvidéki lakóhelyének nevéből ered, az iskola a VI-IX. század között működött. A Lótusz Szútra Kína mellett nagy hatást gyakorolt Japánban (Tendai és Nicsiren néven) és Koreában is. A Nicsiren iskola tanítása például az egész világban elterjedt és a mai napig aktív.

A Virágfüzér Szútra 華嚴經 (szanszkritul *Avatamszaka Szútra*), misztikus, szuggesztív nyelvezetű óriási szútragyűjtemény. A szútragyűjteményt feltehetően Közép-Ázsiában, Khotánban állították össze. A kínai Virágfüzér 華嚴 (Huajen) iskola a VII-IX. század között működött, és a Virágfüzér Szútra tanulmányozására helyezte a hangsúlyt. A történelem folyamán a Virágfüzér Szútra csoportos recitálása a kínai világi hívők körében is nagy fontosságot kapott. Az iskola tanításai Japánban és Koreában is elterjedtek.

Az Avatamszaka gyűjtemény két fejezete, a *Tíz Szint* és a *Belépés a Dharma Birodalmába* különösen nagy jelentőséget kapott, ezek önálló szöveggként is elterjedtek. A Tíz Szint Szútra 十地經 (szanszkritul *Dasabhūmika szútra*, kínaiul *Si ti csing*) a bódhiszattva életút (és így a megvilágosodás) tíz lépcsőjét írja le. A Belépés a Dharma Birodalmába 入法界 (szanszkritul *Gandavyūha szútra*, kínaiul *Zsu fa csie*) pedig Szudhana, egy megvilágosodást kereső fiú történetét írja le. Szudhana Mandzsusri segítségével zarándoklatra indul, utazása során több mint ötven mestertől (akár Buddháktól, mint Maitréja vagy Szamanthabhadra, akár egy prostituálttól) kap tanításokat.

A Szigetre Érkezés Szútra 楞伽經 (szanszkritul *Lankavatara Szútra*) feltehetően a keletkezése idején (az i.e. I. században) érvényes mahájána tanításokat kívánta összefoglalni. Elsősorban a korábban már bemutatott jógácsára és a buddha-természet tanításokat tartalmazza.

Szent terek és szent lények

A transzcendentális tapasztalatok megszerzésének egyik legfontosabb helyszínei Kínában is a templomok.

A templomok kialakítása és a benne található tárgyak (szobrok, természeti tárgyak, stb.) mind segítséget nyújthatnak a tapasztalatok eléréséhez, illetve olyan „jelek”, amik a tapasztalatra utalnak. A különböző templomok bejárása során azt tapasztaltam, hogy a belső terük kialakítása nagy hasonlóságot mutat. A látogatások eredményeként számomra a tapasztalat megszerzésének alábbi „ideális” folyamata rajzolódott ki:

A templom kerítése vagy fala választja el a mindennapi teret a szent tértől. Csak a kapun keresztül lehet bejutni. Felkészületlenül, nem megfelelő előkészítéssel a szent tér nem hogy segítséget nem jelent, de inkább hátráltatja a megvilágosodást.

A kapun keresztül lehet csak belépni a szent térbe. A kapuban a harcos, ijesztő kinézetű világtájtörök és Vejtu gondoskodik róla, hogy gyakorló a világi gondokat hátrahagyhassa, a külső és belső démonoktól megszabaduljon.

A kapuban vagy a kapu utáni épületben tiszteletet mutat Milő-nek, aki a jövőbeli boldogság és megszabadulás ígéretét hordozza.

A látogató ezután számos udvaron, kapun és épületen halad keresztül. Minden udvaron füstölővel a kezében meghajol a négy égtáj felé, imádságot mormolva. Az épületekben minden szobor előtt imádkozik, háromszor leborul. A pagodákat balról jobbra haladva körülmárja. A közös szertartások alatt is sok számos leborulást, felállást vagy járást végez. Mindehhez ütemes zene és mantrák ismételtetése tartozik. A testi erőfeszítés, a koncentráció megváltozott tudatállapotot, transzállapotot idéz elő.

A templom belsejében, az udvarokon és az épületekben megszemléli a tanításokhoz kapcsolódó tárgyakat, szimbólumokat. Körülmárja a pagodákat, szemléli a mesterséges tó tükrét, üldögél a tó partján vagy belsejében levő épületbe, megszemléli a sziklákat és elolvassa a sziklákra írt idézeteket. Mindezek segítenek abban, hogy a tanításokra, a megvilágosodásra koncentrálhasson.

A gyakorló a templom főtengeye mentén halad észak, a templom „belseje” felé. Eközben több épületen is keresztülhalad, amiket istenségek szobrai, festmények díszítenek. A múlt, a jelen és a jövő Buddháin való elmélkedés kitágítja az időbeli horizontot, csökkentve az én szerepét. A bódhiszattva erényeket (bölcsség, együttérzés, gyógyítás) jelképező istenségek előtti tiszteletadás során megerősítheti magát mindezekben az erényekben, kérheti a segítségüket, hálát mutathat feléjük. A látogatás végállomása a belső központ, a megszabadulás elérése, amit a fizikai térben a templom főépülete jelképez, ahol a Tanítás szíve, a megvilágosodást jelképező Buddha szobra(i) előtt teheti tiszteletét.

Ez az ideális folyamat csak ritkán érvényesül a mai templomokban. Az építészeti kialakítás és az épületek, szobrok elhelyezése az idők során változott, a mai elrendezés nem minden esetben tükröz ősi hagyományokat.²⁵ A pénz- és a figyelem hiánya, valamint a modern világ turizmushoz kapcsolódó igényei is sokszor eltorzítják a templomok elrendezését, az épületek és az udvarok funkcióit: így például régebben nagy területen fekvő kolostor egy jóval kisebb területen kénytelen működni, egyes épületekbe ajándékboltokat telepítenek, egyes udvarokat parkolónak alakítottak át.

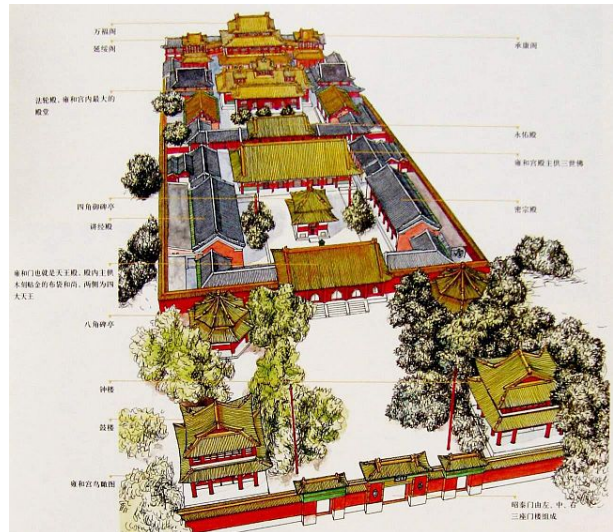
A továbbiakban részletesebben bemutatam a templomok felépítését és a kínai buddhista isteneket.

²⁵ Például a Négy Mennyei Király, a négy világtáj őrzőjének szobrai eredetileg a főépületben helyezkedtek el, a legfontosabb istenek védelmezőiként. Szerepük a Tang korban változott meg, ekkor kerültek az előcsarnok épületébe. Mi-lő Putaj szobra a XIV. századtól került az előcsarnokba.

A templomok felépítése

Kínában a „templomok” nem egy, hanem több, meghatározott rend szerint elhelyezett épületből állnak, az épületeket udvarok választják el egymástól. A tér alapját egy észak-dél irányú tengely jelenti, a legfontosabb épületek (kisebb templomoknál két épület, nagyobbaknál akár 4-5 is) ezen a tengelyen helyezkednek el úgy, hogy az épületek a tengelyre szimmetrikusak. A bejárat a déli oldalon található. Az udvarokon kisebb épületeket, és különböző vallási eszközöket, szimbólumokat helyeznek el.

A tengellyel párhuzamosan elhelyezkedő épületeknek a funkciója nagy változatosságot mutat: van, ahol ezeket az épületeket a szerzetesek szállásaiként, kiszolgáló épületekként szolgálnak. A nagyobb templomokban ezekben az épületekben is kegytárgyakat, különböző istenszobrokat tartanak. Főleg nagyobb kolostorok esetén a szerzetesek lakhelyei és a kiszolgáló épületek nem a főtengely oldalán, hanem attól elkülönítve, külön területen helyezkednek el.

A Jungho (Láma) templom alaprajza. Peking, Kína.

A főtengely épületei

Az első épület a kapu, ami az észak-déli tengely déli oldalán helyezkedik el. A kapu választja el egymástól a világi és a szent teret. Egy, három vagy öt nyílása van, ezeken keresztül lehet belépni a templom területére.

A Kuanghsziao templom kapuja. Kuangcsou, Kína.

A főtengely két oldalán, szimmetrikus elhelyezésben, a bejáratától nem messze helyezkedik el két „torony”, a Dob torony 鼓樓 a keleti (jobb) és a Harangtorony 鐘樓 a nyugati (bal) oldalon. A tornyok négyzet alaprajzú kétszintes épületek. A Harangtorony és a Dobtorony elnevezésüknek megfelelően harangot, illetve dobot rejtenek magukban. A harangot általában valamelyik szútra szövege díszíti.

A kapu után a következő, a tengelyen elhelyezkedő épület a Négy Mennyei Király Csarnoka 天王殿 (egy, főleg kisebb templomokban a kapu és a Négy Mennyei Király Csarnoka egy épületet alkot).

Az előcsarnokban található a Négy Mennyei Király szobra (jobb és bal oldalon kettő-kettő), az ő feladatuk megvédeni a templomot a gonosz erőktől, szellemektől. Az épületben található még Putaj Milő ábrázolása, ami dél felé (tehát a kapu vagy a külső világ felé), míg Vejtu szobra, ami a templom belseje felé fordul.

A főténgelyen ezután elhelyezkedő épületek száma és a benne elhelyezkedő istenszobrok pontos elhelyezkedése templomról-templomra eltér. Észak felé haladva az épületekben lakozó istenek „rangja” egyre nő. A legutolsó csarnok neve általában a Nagy Győztes (vagy Hős) Drága Csarnoka 大雄寶. Ebben általában a Sákjamuni Buddha szobra található, egyedül vagy kísérekkel (Amitófo, Gyógyító Buddha, Kuanjin). A Tiszta Föld templomokban Amitófo található a főépületben, akit Kuanjin és Tasicse kísért. Egyes templomokban Kuanjin, másokban pedig az Öt Irány Buddhái szobrai találhatóak a főépületben. A főhelyen szereplő szobrok mögött, észak felé nézve gyakran Kuanjin szobra vagy szoborcsoportja található. Gyakori még Buddha tanítványainak, az arahantoknak az ábrázolása, akiknek számossága eltérő: 4, 16, 18, 60 vagy akár 500 arahant is lehet. Vagy a főépületben, vagy a főépület mellett, esetleg mögött elhelyezett épület ad otthont nekik.

A Nagy Hős Csarnoka. Kusan templom, Csangsa, Kína.

Egyes templomokban a főépülettől tovább északra kisebb épületek helyezkednek el, az ezekben található szobrok, istenek jelentősége már kisebb, mint a főépületben levőé.

Egyéb épületek, szimbólumok

A templomokat alkotó épületek közötti tereken sokszor különböző, a buddhisták számára fontos szimbólumokat, illetve a szertartásokhoz szükséges tárgyakat helyeznek el. Gyakori tárgyak a szertartásokhoz használt füstölőtartók, a Tanítás elindítását jelképező kerék, a templom életének fontos pillanatait megörökítő kőtáblák, a hal.

Tavacska sziklával. Csingce templom, Hangcsou, Kína

A templomok különleges részei a pagodák, illetve rendezett formában elhelyezkedő természeti tárgyak (tó, sziklák, kövek).

A pagodák 塔 (ta, szanszkritul *sztúpa*) indiai eredetű építmények, amik a történeti Buddha tiszteletére épültek, és/vagy Buddha vagy valamelyik szent ereklyéjét tartalmazták. Az indiai sztúpaforma Közép-Ázsiában és Kínában az idők folyamán jelentősen átalakult, és végül a mai ismert jellegzetes pagodává vált: az eredetileg gömb formát többemeletes, négyzet vagy sokszög alapú forma váltotta fel, a körüljárására szolgáló körfolyosó sokszor eltűnt. Pagodaépületek egyes esetekben világi célokra is épültek.

A pagodák szerepe és helye az évszázadok alatt jelentősen megváltozott, így a templomokban a pagodák változatos helyen, nagyságban és formában épülnek.

A templom különböző részein helyeznek el tófelületek, amelynek közepén vagy partján különleges formájú köveket, sziklákat, növényeket, feliratokat helyezhetnek el.

Szent lények

A mahájána buddhizmus egyik jellegzetessége a szent lények sokasága. A kínai templomokban – a mahájána szemléletnek megfelelően – a történeti Buddha mellett számos más szent lényt is ábrázolnak, sokfajta alakban, illetve formában (festmények, szobrok, képek, stb).

A szent lények, illetve az őket ábrázoló tárgyak (szobrok, festmények, stb.) utalhatnak transzcendentális tapasztalatokra. A meditációban elért különféle tapasztalatok (fény, pozitív érények, ártó hatások, stb.) emberi vagy más lények alakjaiban testesülhetnek meg a mindennapi létbe visszatérve. Az ábrázolás történhet többfajta módon: szobrok formájában, festményeken, szöveten. A lényt ábrázoló tárgyaknál ideális esetben a felhasznált forma, illetve az elkészítés folyamata kapcsolódik megélt tapasztalathoz, és így a tárgy magában hordozza azt. Az ábrázolást tartalmazó tárgy világi élete további energiákkal, képekkel töltheti fel azt (például az általa előidézett csodák révén). Ezek a tárgyak így nemcsak jelképei egy megélt tapasztalatnak, hanem segíthetik is annak elérését.

Mindemellett az istenek a világi vágyak, remények megtestesítői is. Nehéz időszakban a jövőbeli reményt (mint Maitréja), erőszak esetén az együttérzést (mint Kuanjin), betegségben a gyógyítót, az orvosságot (mint a Gyógyító Buddha) jelképezik.

A továbbiakban néhány példát láthatunk a kínai templomokban ábrázolt istenekből.

Védelem az ártó hatások ellen

A templomokban a védőistenek felelősek azért, hogy megvédjék a templomot és a hívőket az ártó hatásoktól.

Emellett tekinthetőek olyan erők megtestesítőinek, akik megvédik a gyakorlót a meditáció során és a mindennapi életben az ártó hatásoktól (amiket sokszor szörnyek, démonok jelképeznek). Az ártó hatások lehetnek például tudati jellegűek, mint például a korábban említett három „szennyeződés”: a ragaszkodás, a harag és a hamistudat. De ezek a lények védelmet nyújthatnak világibb jellegű támadások, betegség, boldogtalanság vagy a szegénység ellen is.

Nagy hatalmú erők, lények segítségével sokszor a közösség szintjén is szükség van, védhetik a szerzetesi közösséget, az egyházat külső politikai, gazdasági támadás vagy belső megosztottság ellen is.

Vejtü. Csingan templom, Shanghaj, Kína.

Az ilyen nagy hatalmú lényekre példa a *Négy Nagy Mennyei Király* 四大天王 (Sze Ta Tien Vang). A királyok a szent Szuméru hegytől négy irányba (észak, dél, kelet, nyugat) elhelyezkedő hegyeken élnek, és védelmet nyújtanak Buddhának és a Tanításnak.

A Négy Nagy Mennyei Királyt páncélzattal, a rájuk jellemző fegyverekkel vagy rituális tárgyakkal ábrázolják. A királyok szobrai a templom bejáratához közel, a templom kapuja közelében levő csarnokban helyezik el. Alakjuknak feltehetően az indiai világtájörök (lóka-pálák) szolgáltak előképül.

Vejtü 韋馱 (Skanda vagy Vadzsrapáni) ugyancsak a tanítás őrzésére szolgál. Az Aranyfény Szútra szerint ő vezeti a 24 mennyei védőistenséget. Páncélzattal, fegyverrel (karddal vagy jogarral) ábrázolják, és a templom kapuja közelében levő csarnokban helyezik el.

Több elmélet is van arra vonatkozólag, honnan került alakja a buddhista istenségek közé. Egyes tudósok szerint egy kínai védőistenség alakjából eredeztethető, mások hindu isteneket (Kartikéja vagy Heraklész-Vadzsrápáni) tartanak előképnek.

Múlt, jelen, jövő

A mahájána elképzelések szerint a világ rendkívül hosszú, több millió vagy több milliárd éve áll fenn, és a későbbiekben is millió és millió évig fog fennállni. Ez a hosszú történelem számos világkorszakra (szanszkritul *kalpa*) tagolódik. Ez az elképzelés kapcsolódhat meditációban elért tapasztalatokhoz: a tapasztalat során az idő érzékelése kitágul, a jelen mellett a múlt és a jövő hatásának érzékelése felerősödik, és ezzel párhuzamosan a jelenben gyökerező én hatása meggyengül.

A Hármaskosár egyik szútrájában Buddha így beszél megvilágosodásának egyik lépéséről:

„Ily módon összeszedett tudatom megtisztult, áttetszővé, makulátlanná, szennyeződésektől mentessé, képlékennyé, készségessé és kibillenthetetlenné vált. Ezután arra irányítottam tudomat, hogy visszaemlékezzek korábbi lakhelyeimre. Visszaemlékeztem hát számos különböző korábbi lakhelyemre: egy születésre, két születésre, három születésre, négy születésre, öt születésre, tíz születésre, húsz születésre, harminc születésre, negyven születésre, ötven születésre, száz születésre, ezer születésre, százezer születésre, számos kibomlott világkorszakra, számos letűnt világkorszakra, számos kibomlott és letűnt világkorszakra.”²⁶

Ez alatt a hosszú idő alatt számos Buddha jelenik meg a világban. A Történeti Buddha csak egy ezen számtalan Buddha közül, rajta kívül már korábban is megjelentek a világban Buddhák, és Buddhák a jövőben is meg fognak jelenni. A következő, az Eljövendő Buddha *Miló* 彌勒 (szanszkritul Maitréja). Akkor tér majd vissza, amikor a Tanítás már majdnem elvész, és megtisztítja és helyreállítja majd a buddhista tanításokat és a világ rendjét.

²⁶ Szaccsaka – *A felébredés története.*

„Ahogy az olajmécses még egyszer, utoljára vakító fénnel fellángol, úgy villan meg a Tan még egyszer, utolsó alkalommal ebben a világban. Ami azután következik, azt nem lehet szavakba önteni. Végtelen sokára aztán megjelenik Maitreya, a következő korszak felébredettje (buddha). Az összes Égalatti birodalom számára eljön a béke, a haladás és a jogrend időszaka; a rothadás bűze is eltűnik. Az eső lecsendesedik, az Öt Mag ismét szárba szökken. Gyökeret eresztenek a fák. Az emberek nyolcvan láb magasra nőnek, életkoruk nyolcvannégyezer esztendő lesz, és megszámlálhatatlanul sok érző lény lel ismét békére.”²⁷

Milő földi megszületéséig bódhiszattvaként a Toulü 兜率 (szanszkritul Tusita) Tiszta Földön tartózkodik.

Transzcendentális jelentése mellett Milő alakja az eljövendő boldog korszakban való reményt is megtestesíti, és így társadalmi nehézségek idején gyakran adott nagy inspirációt kínai tömegmozgalmaknak. Milő emellett a jógácsára tanítások inspirálója, a jógácsára iskolát is megteremtő indiai buddhista tudós, Aszanga is közvetlenül Milőtől kapta az inspirációt.

Maitréja az egyetlen olyan istenség, akinek a kultuszát a théraváda iskolák is elfogadják, alakja már a páli nyelvű szentiratokba is belekerült.

*Putaj Milő.Csingan templom,
Shanghaj, Kína.*

Kínában Milöt legtöbbször egy széles mosolyú vagy nevető arcú alakként, nagy, a ruházat alól kibukkanó hassal ábrázolják: ez a Zsákos 布袋 (Putaj) Milő. Az elsősorban a csan tanítási ághoz kapcsolódó legendák szerint vándorszerzetes volt, aki nagy zsákjával járta a vidéket, és különbségével, jókedvével, egyszerű és bölcs tanácsaival tett szert nagy hírnévre. A róla szóló legendákban nagy szerepe van a gyerekeknek, akiknek mindig szívesen adott ajándékot a zsákjából.

A Putaj szobrok általában a templomok előcsarnokaiban kapnak helyet. Nyugaton Nevető Buddhaként lett ismert Milő ezen ábrázolása.

Jó cselekedetek, erények

Ahogy a gyakorló elmélyíti a tapasztalatot, úgy merül fel a kérdés, hogy a meditáción, a gyakorlatokon túl hogyan viszonyuljon a más emberekhez, a társadalomhoz, milyen életstílust alakítson ki, milyen viselkedési szabályokat tegyen magáévá. Ahogy a korábbiakban leírtam, a mahájána tanítás eszményképét, a bódhiszattvát a bölcsesség és az együttérzés jellemzi, és aki emellett további erényeket (türelem, nagylelkűség, stb.) fejleszt ki. Ezekkel az erényekkel felszerelve segíti az embereket, például tanít, gyógyít.

A továbbiakban azokról a szent lényekről lesz szó, akik a bódhiszattvák erényeit, pozitív tulajdonságait testesítik meg: ilyen a Gyógyító Buddha, Kuanjin, Vensu és Puhszien alakja.

Gyógyító Buddha és kísérői. Lingjin templom, Hangcsou, Kína

A transzcendentális tapasztalat meggyógyítja a testet és a lelket egyaránt. A kínai buddhizmusban a *Gyógyító Buddha* 藥師佛 (Jaosifo, szanszkritul Bhaisadzsja-guru) jelképezi a gyógyítást, a gyógyulást, nemcsak fizikai, hanem lelki vagy szellemi értelemben (mint a vágyak, a rosszindulat, stb.) is. Ő segíti az embereket különböző betegségek esetén.

A Lótusz Szútra szerint a Gyógyító Buddha (akkor még Gyógyító Király) egy előző életében, még bódhiszattvaként a megvilágosodás érdekében az egész testét elégette, egy másik életében pedig a karját égette meg, majd utána csodás módon meggyógyult. Jutalmul az áldozatért Buddha a Gyógyító Királynak fejti ki a Lótusz Szútra jelentőségét, a Szútra megőrzésének és tiszteletének fontosságát. A Gyógyító Király vállalta a Lótusz szútra átvételét, megőrzését és továbbadását, majd a szöveget, a tanítást, valamint az ezt hirdetőket védelmező varázsmondatokat (dháranákat) ad.

Bal kezében orvosságos üvegcsével ábrázolják, oldalán két kísérője, Napfény 日光 (Zsikuang, szanszkritul Súrjaprabha) és Holdfény 月光 (Jüekuang, szanszkritul Csandraprabha) szerepel.

Kuanjin 觀音 (szanszkritul Avalókitésvara, „A Világot Könyörülettel Figyelő”) az együttérzés bódhiszattvája. Ő figyel a szenvedőkre, és igyekszik megmenteni őket, akik félnek, azoknak félelemmentességet ad. Sokféle formát ölthet annak megfelelően, hogy milyen alakban tud segítséget nyújtani. Kuanjin szerepel a rendkívül népszerű Szív Szútrában is.

Könyörületességéről a Lótusz Szútra ezt mondja:

„– Ha a különböző szenvedéseknek és fájdalmaknak kitett élőlények mérhetetlen százai ezreinek tízezres százezrei és milliói Avalókitésvara bódhiszattváról hallanak, és nevéen szólítva hívják, akkor Avalókitésvara bódhiszattva rögtön felfigyel, és segít megszabadulniuk, megmenekülniük. Aki a nevét magában őrzi, az nagy tűzbe kerülve sem ég meg; ilyen e bódhiszattva földöntúli ereje. Akit a folyó elsodor, és a nevéen szólítja, az partot ér; akit a tengeren ér vész, az megmenekül; akit fegyverek fenyegetnek halállal és a nevéen szólítja, az megszabadul. Továbbá, ha egy bűnöst avagy ártatlant megkötnék vagy megbilincselnek, és az a nevéen szólítja, minden kötél és bilincs lehull, és az illető megmenekül. Ugyanígy szabadítja meg a rablók által fenyegetett kereskedőket, a vágyakozókat, a haragosakat, az ostobákat, ha ezt kiáltják: „Namó bódhiszattva Avalókitésvara!”

Ezerkarú, négy arcú Kuanjin. Longhua templom, Sanghaj, Kína.

Ha egy asszony fiúgyermekre vágyik, és Avalókitésvara bódhiszattvához imádkozik s tiszteli őt, akkor boldog, erényes és bölcs fia születik. Ha egy asszony leánygyermekre vágyik, akkor hibátlan alakú, erényes leánya születik. Avalókitésvara bódhiszattva ilyen erő birtokában van. Ha egy ember az összes megszámolhatatlanul sok bódhiszattva nevét ismeri, és étellel, illatszerekkel, ruhával, fekvőhellyel és gyógyszerekkel élete végéig áldoz nekik, akkor az ő érdemei semmivel sem többek, mint azé az emberé, aki csak Avalókitésvara bódhiszattva nevét ismeri, és ha csak egyszer is, de imádkozik hozzá és hódolatát fejezi ki.”²⁸

Kuanjin Kínában az egyik legnépszerűbb, leggyakrabban ábrázolt bódhiszattva. Bár Avalókitésvara eredetileg férfi isten volt, Kínában női formában ábrázolják, sok évszázad alatt női ábrázolása kiszorította férfi jellegét. Sokféle módon ábrázolják és a különböző ábrázolásokhoz különböző mítoszok kapcsolódnak.

Vensu. Csiangsen templom, Csangsa, Kína.

Vensu 文殊 (Mandzsusri) bódhiszattva testesíti meg a bölcsességet, a bódhiszattvák másik fő erényét. Vensu gyakori szereplője a Kínában népszerű buddhista írásoknak, például a Vimalakírti Szútrában ő az egyetlen, aki hajlandó felvenni a versenyt a rendkívüli bölcsességgel rendelkező Vimalakírtivel.

Mandzsusri Kínán kívül Tibetben és Nepálban is népszerű volt és maradt a mai napig. Több neves tibeti buddhistát inspirált Mandzsusri, több mongol és kínai uralkodót is az ő megtestesülésének tartott az akkori Dalai Láma. Nepálban a fővárost körbevevő Kathmandu-völgy eredetét kötik Mandzsusrihez.

Vensu első ábrázolásai az V-VI. században jelentek meg. Vensu szobrai Kínában sokszor Vairócsanával és Puhsziennel együtt helyezik el, általában oroslánháton, kezében egy speciális jogarral („ruji” jogar) vagy egy bölcsességet jelképező tekerccsel ábrázolják.

Puhszien 普賢 („Az Egyetemes Erény”, szanszkritul Szamanthabhadra) testesíti meg a bódhiszattvák erényeit, pozitív tulajdonságait (paramitáit). Alakja több, Kínában népszerű szútrában (Lótusz Szútra, Virágfüzér Szútra) is szerepel. A kínai buddhisták körében közsímet például Puhszien tíz fogadalma a Virágfüzér Szútrából: tisztelni és dicsőíteni a buddhákat, szívből felajánlásokat tenni, megbánni a múltbeli (akár előző életekben elkövetett) tetteket, örülni az érdemeknek, kérni a Buddha tanításának elindítását és hogy a buddhák maradjanak velünk a világban, mindig követni a buddhák tanítását, folyamatosan összhangban lenni a körülöttünk levő világgal, mindenkinek átadni az erényeket és érdemeket. Puhszien szobrát Kínában általában Vairócsanával és Vensuval együtt helyezik el. Puhszien onnan ismerhető fel, hogy fehér elefánton ülve ábrázolják. Az elefánt különlegessége, hogy három-három (összesen hat) agyara van, ami a hat legfelsőbb erényt (más értelmezések szerint a hat érzékszervet) jelképezi. Ezzel kapcsolatban a Lótusz Szútra ezt írja:

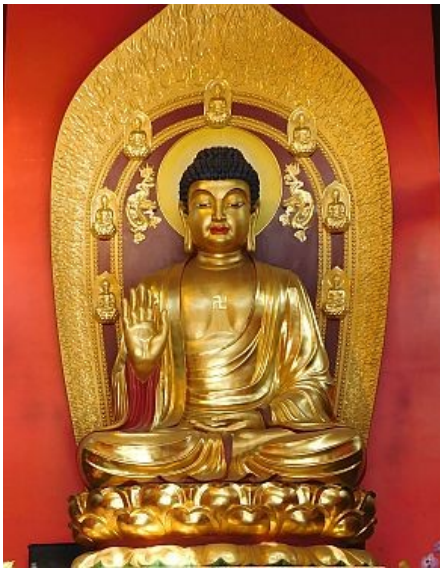
Puhszien. Kusan templom, Csangsa, Kína.

“A három hét leteltével oly alakban jelenek meg előtte a hatormányú fehér elefántkirály hátán, számtalan bódhiszattva kíséretében, melynek megpillantása minden lénynek örömet okoz, és a Törvényt fogom hirdetni és tanítani.”²⁹

A tibeti buddhizmusban Szamanthabhadra szerepe a kínaitól eltérő, ott egyes tradíciók minden Buddhák ősenek tartják.

A transzcendentális tapasztalat

A transzcendentális tapasztalatban gyakran a mindennapi életben nem tapasztalt lények, helyek, érzések jelennek meg, ezek a lények és helyek fényességet sugároznak, az embert a szabadság érzése tölti el. Az ilyen tapasztalatok a mahájána buddhizmusban a Történeti Buddha, az Öt Irány Buddhái, Amitofő és a buddha-földek ábrázolásában jelennek meg, ezen ábrázolások általában a legészakibb (és így a „legbelsőbb”) és legnagyobb épületben, a legszentebb helyen helyezkednek el.

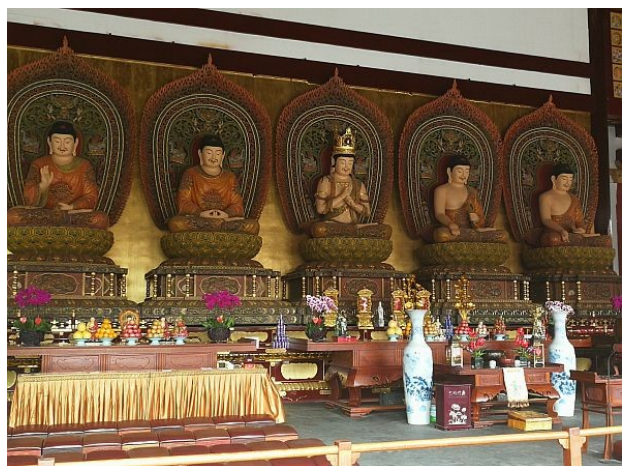
Sákjamuni Buddha. Csangsen templom, Csangsa, Kína.

Bár a mahájánában számtalan Buddha létezhet, mégis, a földi történelemben megjelent *Sákjamuni Buddha* 釋迦牟尼 (Sicsiamouni) megmaradt a buddhizmus központi alakjának. A mahájána szemléletben Sákjamuni Buddha a jelen világkorszakban élt Buddha fizikai megjelenése („teste”). Ő egyben a jelképe a Tanításnak, a megvilágosodásra törekvésnek, magának a megvilágosodásnak és a kapcsolódó erényeknek.

Az I. századig alakját feltehetően csak szimbólumokon keresztül ábrázolták (lábnyom, a megvilágosodás fája, a tankerék vagy a sztúpa), emberi alakban – feltehetően görög hatásra – csak később kezdték ábrázolni. Elterjedt ülő, álló és fekvő alakban történő ábrázolása is. Ülő alakjában lótusz alaplapon, meditációs tartásban, keresztbe tett lábakkal, egyenes háttal, sokszor félig lehunytt szemmel, speciális kéztartással („mudra”) ábrázolják. Bár az általánosan elfogadott életrajz szerint Buddha férfi volt, ábrázolása általában nem emeli ki testi nemi jellemzőit, így nemtelennek hat. Nagyon gyakran ábrázolják a Sákjamuni Buddha fejét és testét körülvevő fényt, ragyogást.

Az *Öt Irány Buddhái* 五方佛 (Vu Fang Fo) jelenítik meg a transzcendens, mennyei buddhákat. Földi érzékszervekkel nem is érzékelhetők, csak spirituális úton, meditációban, elragadtatott állapotban. A létforgatag világán kívüli Tiszta Földeken élnek, amit a fény, a minden korláttól mentes szabadság jellemez.

A hagyomány szerint ők a földön emberi alakban megjelenő buddhák szellemi atyjai. Az Öt Irány Buddhái elnevezés tükrözi, hogy a négy fő égtájat és a közepet is jelképezik. Az Öt Buddha általában: középen Pilucsöna 毘盧遮那 (szanszkritul Vairocsana), körülötte Pukungcsengcsiufo 不空成就佛 (Amóghasiddhi), Amitofő 阿彌陀佛 (Amitábha), Paosengfo 宝生佛 (Ratnasambhava) és Acsufo 阿閼佛 (Aksóbhja). Az egyes buddhák neve és szerepe eltér a különböző hagyományokban és írásokban.

Az Öt Irány Buddhái. Kusan templom, Csangsa, Kína.

*Amitábha. Jungho (Láma)
templom, Peking, Kína.*

A Buddhák közül Kínára rendkívüli hatást tett *Amitofo* 阿彌陀佛 (Amitábha) alakja. Amitofo a Végtelen Fény (vagy Végtelen Élet) Buddhája. Amitofo alakja körül egy különleges hitrendszer született, az úgynevezett „Tiszta Föld buddhizmus”, ami óriási hatást gyakorolt és gyakorol ma is Kínára és számos dél-ázsiai országra. A Tiszta Föld buddhizmus hívői szerint a jelenlegi kor egy hanyatló kor, így a megvilágosodáshoz a gyakorló önereje már nem elegendő, hanem egy transzcendentális „más erő”, Amitofo ereje is szükséges. A Tiszta Föld tanítás szerint Amitofo a Tiszta Földön (szanszkritul Szukháváti) uralkodik, ami mentes minden vágytól, rosszindulattól, szennyeződéstől. A gyakorlók célja, hogy ezen a Tiszta Földön szülessenek újjá. A Tiszta Földön való újjászületéshez vezető gyakorlataik: a „Namo Amitofo” 南无阿彌陀佛 („Tisztelet Amitábha Buddhának”) mondat rendszeres recitálása / éneklése, az Amitófóhoz kapcsolódó szútrák olvasása, meditáció, vizualizációs gyakorlatok Amitofón, a bódhiszattvákon és a Tiszta Földön, az Amitófóhoz kapcsolódó szent tárgyak előtt leborulás, stb.

Ahhoz, hogy még ebben az életben eredményre juss, a Tiszta Föld útját kell járnod, ismételned kell Buddha nevét, a Hitet és a Fogadalmakat kell gyakorolnod, hogy elérd a Tiszta Földre történő újratestetöltést. Így kikerülsz a Születés és a Halál birodalmából. [...] A Tiszta Föld pillérei: Hit, Fogadalmak és Gyakorlás.³⁰

A Tiszta Föld kultusz – bár sokszor iskolaként hivatkoznak rá – valószínűleg nem működött elkülönült iskolaként, például nem voltak Tiszta Föld kolostorok, viszont a Tiszta Föld hitrendszer áthatotta, áthatja az összes többi buddhista irányzatot, iskolát.

Amitofo mellett nagy tisztelet övezi még az Amitófóhoz kapcsolódó Kuanjin és Tasicse 大勢至 (szanszkritul Mahasthamaprapta) bódhiszattvákat is, a vizualizációs gyakorlatok órájuk is irányulhatnak.

Amitofo népszerűségére jellemző, hogy egyes templomokban az ő szobra helyezkedik el a központi épületben Sákjamuni Buddha helyett. Amitófót sokszor ábrázolják Kuanjinnal és Tasicse bódhiszattvával együtt.

³⁰ Jin Kuang. *Pure Land Zen, Zen Pure Land*. A magyar fordítást az alábbi mű tartalmazza: *Mahájána szövegek* 2.

Záró gondolatok

A fentiekben remélhetőleg sikerült bemutatnom példákat arra, hogyan fejeződhetett és fejeződhet ki a transzcendentális tapasztalat a buddhizmushoz kapcsolódó tárgyakban és eszmékben.

A tanulmány írása során megfigyelhettem a tapasztalat kutatásához kapcsolódó nehézségeket. A tapasztalat vizsgálata tárgyakon, fogalmakon, szövegeken, gyakorlatokon keresztül történhet, de ezek csupán „lefordításai” annak. Ezekkel a „kódokkal” számtalan probléma merül fel. Az egyik, hogy a lefordításokat áthatják a mindennapi világ témái, vágyak, remények, félelmek: például Mi-lő (Maitréja), amellet, hogy a Jövő Buddhájának eszményét jelenti, nehéz időszakokban a jobb, igazságosabb élet reményét testesítette meg a kínaiak számára, a Gyógyító Buddhához pedig nem csak spirituális, hanem a testi betegségek esetén is fordultak orvosságért, gyógyításért. A következő nehézség, hogy a kifejeződés mélyen beágyazott az adott kultúrába, ami adott esetben nagyon nehezzé teszi a tapasztalat felismerését. A formák ráadásul komoly változásokon eshetnek át a tapasztalat mélységének ingadozásával, a kultúra, az életfeltételek változásával, a különböző kultúrák keveredésével: például Buddha alakja mellett más istenek, így Amitófo (Amitábha) és Kuanjin (Avalokitésvara) megjelenése és rendkívüli népszerűségük kialakulása.

De ugyanakkor inspiráló látni, hogy akár több ezer év eltelte után is lehetséges kapcsolódni ezekhez a lefordításokhoz, és megérezni a mögöttük rejlő transzcendentális tapasztalatot. Mindez nagy reményt ad arra vonatkozóan, hogy létezik olyan, folyamatosan jelen levő, az emberi faj minden egyede által észlelhető tapasztalat, mely független kultúráktól és időtől. Mindez azt is mutathatja, hogy a tapasztalatok iránti érzékenység minden korban, minden kultúrában megjelenik, hiszen élő tapasztalat hiányában miért őrizték volna meg ezeket a tárgyakat, szokásokat, szövegeket ennyi évszázad, évezred során?

Hucker Ádám

2020. január

Tanulmányozás és Elmélkedés Parkja, Mikebuda

Bibliográfia

Idézett művek

Amitájusz Buddha Szútrája (más néven Rövidebb Tiszta Föld Szútra). Internet verzió. Webcím: <https://terebess.hu/keletkultinfo/amitajusz.html>. Utolsó elérés: 2021. április 11. Fordította: Kenyeres Péter.

Az éberség alapzatairól (DN 22, PTS D II 290). Internet verzió. Webcím: <https://a-buddha-ujja.hu/dn-22/hu/pressing-lajos>. Utolsó elérés: 2021. április 11. Pressing Lajos fordítása .

Hamar Imre. *A kínai buddhizmus története.* ELTE Kelet-ázsiai Tanszék – Balassi Kiadó.

Az indulatok megsemmisítése (MN 2, PTS M 1 6). Internet verzió. Webcím: <https://a-buddha-ujja.hu/mn-2/hu/vekerdi-jozsef>. Utolsó elérés: 2021. április 11. Vekerdí József fordítása.

Lótusz Szútra. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, 1995.

Lankávatára Szútra. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, 2001.

Mahájána szövegek 2. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola jegyzete, 2012.

Mahájána szútrák 1. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola jegyzete, 2011.

Mahákásjapa mosolya. Zen kóangyűjtemény. Tan kapuja Zen Közösség.

Németh Norbert. *A Buddhizmus eszméi.* Kvintesszencia Kiadó.

Őszentsége A Dalai Láma. *A Dalai Láma Szív Szútra tanítása.* Sambhala Tibet Központ Bódhiszattva Kiadó, 2010.

Szaccsaka – A felébredés története. (MN 36, PTS M I 237). Internetes verzió: Webcím: <https://a-buddha-ujja.hu/mn-36/hu/a-pali-fordito-csoport>. Utolsó elérés: 2021. április 11. Fordította: A páli fordító csoport.

A Tan kerekének elindítása (SN 56.11, PTS S V 420). Internet verzió. Webcím: <https://a-buddha-ujja.hu/sn-56.11/hu/vekerdi-jozsef>. Utolsó elérés: 2021. április 11. Vekerdí József fordítása.

Tenigl-Takács László. *A jógácsára filozófiája.* Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Felhasznált művek

Caprara Gozza, Paulo J. *Antecedentes de la Disciplina Mental en el Lejano Oriente: El Budismo Zen*. Parques de Estudio y Reflexión Toledo, 2015

Ergas Benmayor, Rosita. *Desde el Sufrimiento al Nirvana. Reflexiones en torno a Buda, desde la mirada de una siloista*. Parques de Estudio y Reflexión “Los Manantiales”, 2013

Espinoza, Juan. *Eihei Dogen, La entrada de la vía mental en Japón*. Parques de Estudio y Reflexión Toledo, 2012

Granella, Francisco. *Raíces de la Disciplina Energética - India y contrafuertes del Himalaya*. Parques de Estudio y Reflexión Punta de Vacas, 2005

Novotny, Hugo. *La entrada a lo Profundo en Buda*. Parques de Estudio y Reflexión, Carcaraña, 2009

Novotny, Hugo. *Lugares del Buda en la India del norte, Bodh Gaya - Benarés – Nalanda*. Parques de Estudio y Reflexión, Carcarana, 2015

Thilo, Thomas: *Hagyományos kínai építészet*, Corvina, 1985

Williams, Paul: *Mahayana Buddhism: The Doctrinal Foundations*. 2nd Edition, Routledge, 2009